

08 Projectes transformadors

Barris i comunitats: motors de transformació social

Marc conceptual del projecte

**Diputació
Barcelona**

www.diba.cat

Barris i comunitats: motors de transformació social

Marc conceptual del projecte

**Diputació
Barcelona**

Direcció i coordinació tècnica dels continguts:

Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona.

1a edició: febrer de 2023

© de l'edició: Diputació de Barcelona

© dels textos: Xavier Godàs Pérez i Josep Maria Pascual Esteve

Edició i producció:

Subdirecció d'Imatge Corporativa i Promoció Institucional

Disseny editorial:

Gal·la Pascual.

Maquetació:

Pleca Digital, SL, Edicions MIC.

Sumari

PRESENTACIÓ	5
1. INTRODUCCIÓ	6
2. MARC DE REFERÈNCIA	10
3. MARC ESTRATÈGIC: VALORS, FINALITATS I OBJECTIUS OPERATIUS	14
3.1. Valors i finalitats de les polítiques públiques i la importància de definir els objectius operatius	15
3.2. Els principals factors de risc i oportunitat dels projectes d'intervenció urbana	16
3.2.1. Factors de risc	17
3.2.2. Factors d'oportunitat	17
4. EIXOS D'ANÀLISI DEL PROJECTE BARRIS I COMUNITATS	20
4.1. Poblacionals: heterogeneïtat i diversitat	21
4.2. Comunitaris: xarxes de base comunitària	23
4.2.1. Vertebració comunitària i acció col·lectiva	23
4.2.2. Participació social i coproducció en un context de diversificació social	25
4.2.3. Acció professional i apoderament comunitari	26
4.3. Socials: conceptualització i mesura	27
4.3.1. La desigualtat social: una realitat multidimensional	28
5. ÀMBITS D'INTERVENCIÓ DEL PROJECTE BARRIS I COMUNITATS	30
5.1. Promoció d'espais de sociabilitat: espai públic, equipaments i comunitats veïnals	32
5.2. Garantia d'una existència autònoma: habitatge, ocupació i cures	33
5.2.1. Accessibilitat universal a l'habitatge	33
5.2.2. Oportunitats d'ocupabilitat i garantia d'ingressos	34
5.2.3. Cures a la vida quotidiana	35
5.3. Impuls de la igualtat d'oportunitats: educació i salut	36
5.3.1. Educació	36
5.3.2. Salut	37
6. TRANSFORMAR REVITALITZANT SOCIALMENT ELS BARRIS I COMUNITATS	38
6.1. Comunitats actives: factors d'oportunitat	41
6.2. Governança democràtica: capacitat d'acció conjunta	43
7. CONCLUSIONS: EL SENTIT DE BARRIS I COMUNITATS I LA QÜESTIÓ DE L'AVALUACIÓ	46
7.1. Elements distintius del projecte Barris i Comunitats	47
7.2. Delimitació de l'objecte del projecte	49
7.3. Sistematització d'informació rellevant	50
7.4. Cap a una memòria explicativa	51
8. ANNEX: MEMÒRIA DEL PROCÉS D'ELABORACIÓ DEL MARC CONCEPTUAL	52
8.1. Anàlisi documental	53
8.2. Entrevistes en profunditat	53
8.3. Sessió amb la direcció	55
8.4. Sessió deliberativa amb referents de la Diputació de Barcelona	55
9. BIBLIOGRAFIA I FONTS	57

Presentació

Les desigualtats sociourbanes representen un problema arrelat en diverses àrees de municipis de la província de Barcelona que concentren situacions de vulnerabilitat social i econòmica i suposen un fre a la igualtat d'oportunitats i a la cohesió social.

Des del reconeixement d'aquesta realitat estructural, encara més agreujada en el context de la pandèmia de la COVID, que ha representat no només una qüestió de salut col·lectiva sinó també de desigualtat, neix el projecte «Barris i Comunitats: motors de transformació social», impulsat per l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona.

Aquest programa representa una aposta municipalista per impulsar projectes en barris amb una situació d'alta vulnerabilitat social, des d'una vocació integral que posa les polítiques socials en el centre i que parteix de la comunitat i el veïnat com a motor de canvi i de cohesió social. En aquest marc, la Diputació de Barcelona ha desenvolupat un procés de coneixement i d'espais de reflexió i construcció estratègica que han donat lloc a aquest marc, així com a un conjunt de recursos tècnics, financers, metodològics i de governança per impulsar els projectes de transformació social als barris.

Aquest document vol aprofundir en la comprensió i estratègies de transformació de les dinàmiques socials urbanes des de la perspectiva de la política social i dels drets, donant valor als espais i a la sociabilitat, a la vida autònoma i a la igualtat d'oportunitats.

Vull agrair a les persones expertes en l'àmbit de les polítiques públiques d'intervenció sociurbana i als especialistes de diferents disciplines, que han compartit i aportat la seva visió en la definició d'aquest marc conceptual, així com a l'equip tècnic de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social i d'altres àrees de la Diputació de Barcelona que han participat en el debat, construint una estratègia que necessàriament ha de ser transversal, interseccional i intersectorial.

Esperem, doncs, que aquest document representi un marc de referència per a l'impuls de polítiques d'intervenció integral des de l'eix social als barris, que permetin fer front a les desigualtats socials des d'una acció territorial que posa les persones al centre.

Lluïsa Moret i Sabidó

Presidenta de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social
de la Diputació de Barcelona

Introducció

01.

El *Projecte Barris i Comunitats: motors de transformació social*, impulsat per l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona, és un dels projectes que s'inclouen en el Pla d'Actuació de Mandat (PAM) 2020-2023. El PAM articula el seu desplegament a través de Projectes Transformadors, la funció dels quals és proporcionar respostes en forma de política pública als reptes socials globals que es desencadenen en el territori en àmbits tan crucials com: la inclusió i la cohesió social; la sostenibilitat urbana, econòmica i mediambiental; les relacions interculturals i intergeneracionals; les perspectives metodològiques intersectorials i interseccionals. De la mateixa manera, els Projectes Transformadors de la Diputació de Barcelona operativitzen el compromís de la institució amb l'Agenda 2030 en quatre grans esferes d'intervenció: les persones, la prosperitat, el planeta i les aliances. El Projecte Barris i Comunitats s'inscriu en l'esfera de les persones. Des d'aquesta posició, connecta les dimensions social i urbana a l'hora d'escometre la intervenció pública en el territori.

El document que aquí es presenta és de caràcter teòric: la seva funció és aprofundir en la comprensió de les dinàmiques socials urbanes des de la perspectiva de la política social. Posteriorment a aquesta base teòrica s'ha operativitzat a través dels projectes implementats als barris a partir d'una estratègia de desplegament, seguiment i avaluació compartida. L'anàlisi efectuada en el marc conceptual s'estructura a partir de quatre idees nodals:

1. Que la intervenció social en la dinamització i/o vertebració de comunitats veïnals ha de ser prioritària en l'elaboració de projectes d'intervenció urbana, perquè és en funció de la interiorització comunitària (en termes de comprensió, acceptació i participació) de les intervencions que millorarà la capacitat d'impacte social de les polítiques públiques.
2. Que les actuacions s'han de regir per dinàmiques de governança territorial que conjuguin la capacitat de mobilització dels recursos de les administracions públiques amb la participació activa dels actors socials territorials (comunitats veïnals, iniciatives d'acció col·lectiva i altres associacions i entitats vinculades al barri), això és, definint projectes de coproducció.
3. Que per garantir la implementació de projectes sociourbans seguint la lògica de la coproducció és imprescindible impulsar fórmules de gestió

transversal que permetin sumar esforços econòmics, organitzatius, tècnics i relacionals en l'operativa de la intervenció.

4. Que l'entorn urbà construït, en especial els espais i els equipaments públics, ha de ser pensat participadament en funció de la seva capacitat d'intensificar, millorar i qualificar les relacions socials des del punt de vista convivencial i d'apoderament comunitari.

A partir d'aquí el document s'estructura en cinc apartats:

En el primer, **Marc de referència**, en funció de l'anàlisi de les principals polítiques d'intervenció urbana realitzades i considerant la variable de l'apoderament social, es destaquen aquells elements que han comportat deficiències en la seva implementació respecte d'aquells altres que han estat reeixits i esdevenen camps d'oportunitat de desplegament de polítiques.

En el segon, **Marc estratègic: valors, finalitats i objectius operatius**, es destaca la importància de precisar els objectius operatius de la política pública tot distingint-los analíticament dels valors i de les finalitats.

En el tercer, **Els eixos d'anàlisi del Projecte Barris i Comunitats**, es desgranen els tres considerats categories ineludibles: els poblacionals, relatius a la composició social del territori; els comunitaris, que donen compte de la vertebració comunitària en funció de les experiències d'acció col·lectiva als barris; els socials, sobre els quals es proposa una taxonomia de desigualtats i una estratègia metodològica de mesura de la reducció de les desigualtats socials.

En el quart, **Àmbits d'intervenció del Projecte Barris i Comunitats**, es presenten (de manera no exclusiva ni exclouent) tres àmbits de polítiques públiques estratègiques com a guia indicativa de continguts del projecte: les que tenen a veure amb el dret als espais i la sociabilitat en tant que accessibilitat universal al conjunt de la via pública, els serveis i els equipaments públics; les relatives a la promoció d'una existència autònoma, que es fixen en assegurar les condicions materials necessàries per a una vida digna; i les que promouen la igualtat d'oportunitats, això és, la possibilitat de prosperar superant processos de transmissió intergeneracional de desigualtats.

En el cinquè, **Transformar revitalitzant socialment els barris i les comunitats**, es plantegen els reptes del model de governança democràtica territorial, de transversalitat en la gestió i de coproducció que hauran de caracteritzar les actuacions del projecte.

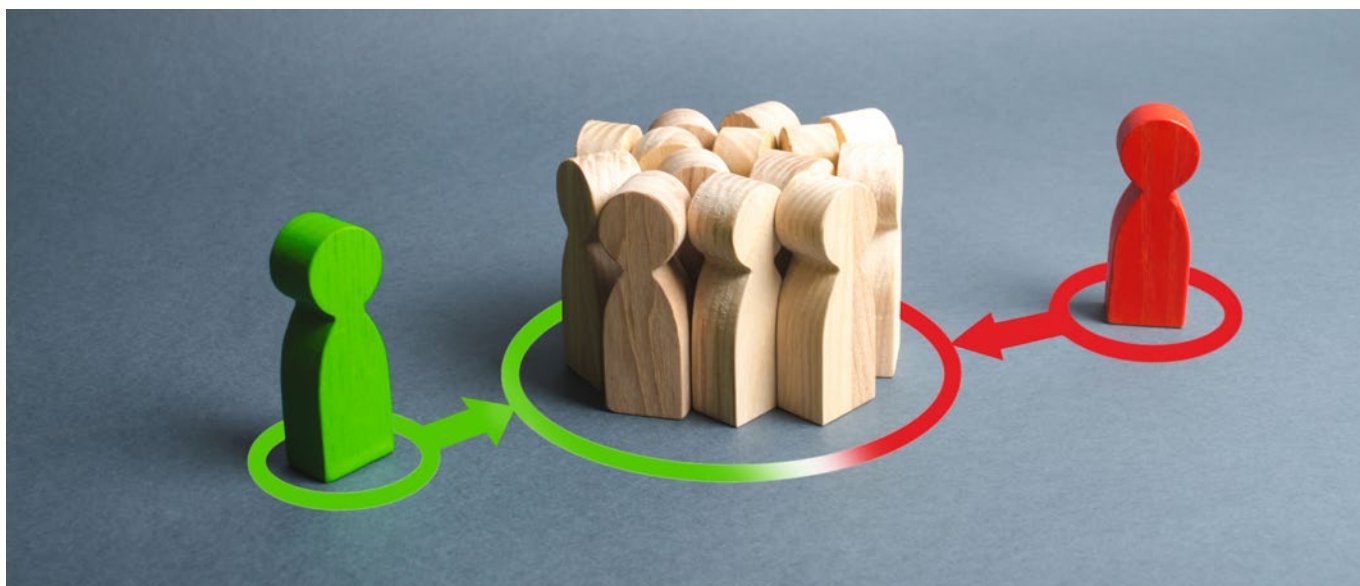
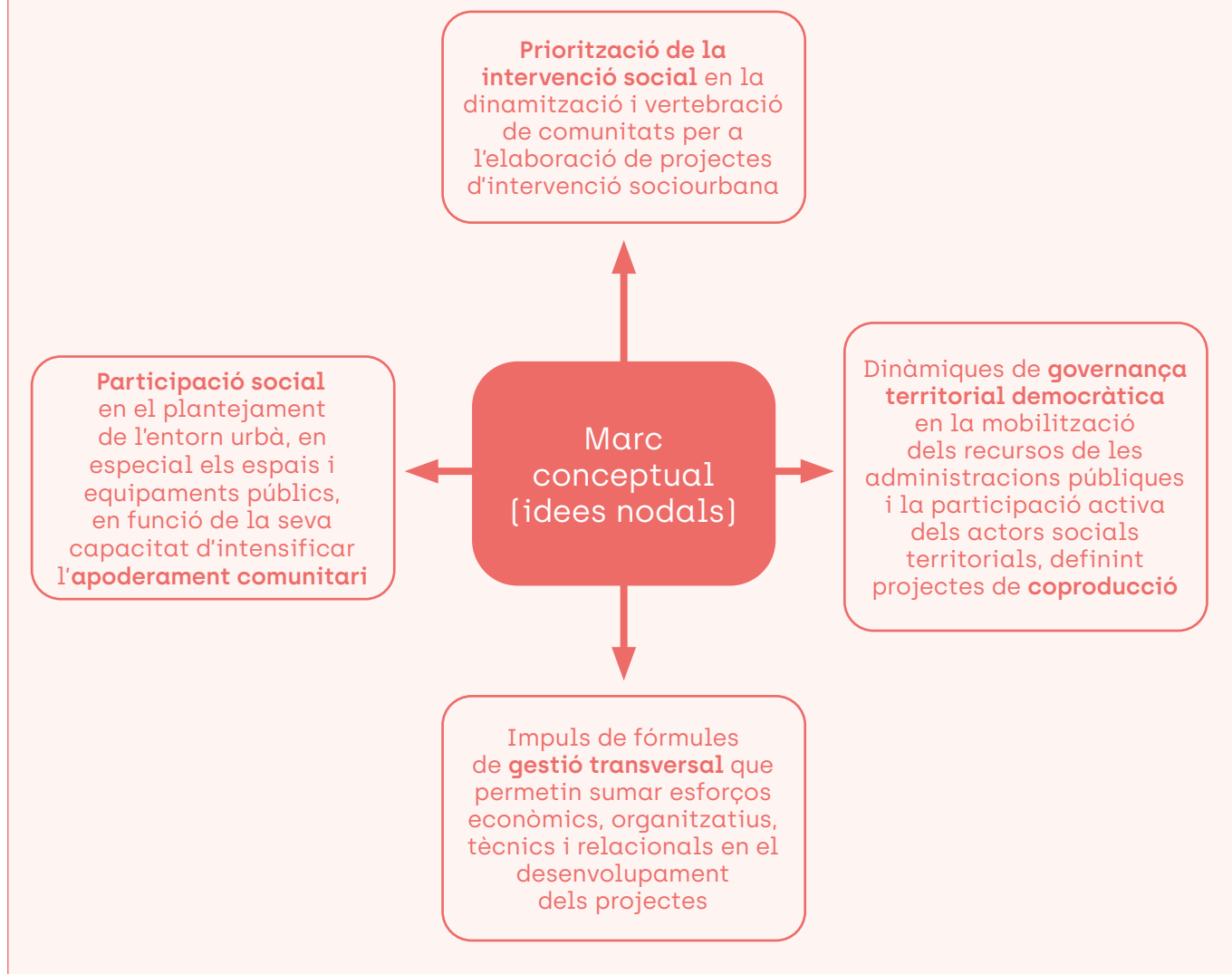
En el sisè, a mode de **Conclusions**, es fa una síntesi del sentit i dels trets distintius del Projecte Barris i Comunitats a la llum de l'argumentació conceptual efectuada, i s'esbossa una estratègia d'avaluació dels projectes que pren una orientació explicativa.

Finalment, i en forma d'**Annex**, un darrer apartat recull el procés d'elaboració d'aquest marc conceptual. S'ha estructurat sobre la base de quatre passes metodològiques:

1. L'anàlisi de documentació de referència en matèria de polítiques públiques d'intervenció urbana.
2. Les entrevistes en profunditat a 12 persones referents de l'anàlisi de polítiques urbanes i d'acció social, seleccionades segons els objectius estratègics del Projecte Barris i Comunitats.
3. El contrast de plantejaments amb la direcció de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona, per tal de validar una primera orientació conceptual.
4. La sessió deliberativa amb responsables tècnics de la diversitat d'àmbits de la Diputació de Barcelona que concorren en la ideació del projecte.

Esquema 1. Idees nodals del marc conceptual.

Marc de referència

02.

El Projecte Barris i Comunitats pren de referència el Marc conceptual i línies estratègiques de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona, document estratègic que tipifica les polítiques socials des d'una perspectiva integral. Conceptualitza la necessitat estructural de pensar i planificar les polítiques públiques prenent de referència la diversificació de la realitat social, segons una doble clau analítica: a) les condicions de la comunitat en tant que base social de la intervenció; b) l'abordatge interseccional de les desigualtats i les debilitats relacionals. D'acord amb això, els efectes sobre la gestió pública es tradueixen en:

- a) L'impuls de projectes de caràcter transversal que incorporen sistemàticament la relació entre diferents sectors d'intervenció pública.
- b) Des del punt de vista de la participació social, l'acció en el territori segueix les pautes metodològiques de la coproducció.

El cas és que els grans municipis de la corona metropolitana, així com les principals ciutats de la província de Barcelona, presenten reptes d'inclusió social que tenen una clara relació amb deficiències d'ordre urbanístic i residencial. Els barris construïts en base de polígons d'habitatges en les dècades dels 60-70, a conseqüència de l'assentament dels fluxos migratoris interiors, o els centres històrics en procés de degradació, entre altres, constitueixen fenòmens sociourbans d'abordatge complex.

És un fet que malgrat que s'han produït notables avenços en polítiques de millora d'aquests fenòmens, les deficiències urbanístiques i la concentració de necessitats socials que els caracteritzen tendeixen a persistir en un procés de reforç mutu. Per la qual cosa perduren les barreres d'accés estructural a la igualtat d'oportunitats. Les conseqüències són la pèrdua o absència de cohesió social i l'accentuació de les dificultats per prosperar d'aquells segments de la població en condicions de major risc social. Dinàmiques correlacionades de precarització del mercat laboral, de dificultats d'accés a l'habitatge, envelliment de la població i/o limitats recursos per a la recepció de fluxos migratoris generen un ampli ventall de reproducció de desigualtats que es concentren i accentuen en determinats territoris, sent-ne el resultat la segregació socioresidencial amb conseqüències de desapoderament comunitari: estigmatització de la zona de residència, dèbil organització veïnal i comunitària o baixa participació social en els quefers públics.

El Projecte Barris i Comunitats és un marc de política pública sobre aquestes àrees urbanes. Malgrat que s'inspira en la perspectiva integral de la Llei de Barris (impulsada per la Generalitat de Catalunya en el període 2004-2010), es caracteritza específicament per prioritzar l'eix social en les intervencions sobre el territori. Parteix de la hipòtesi segons la qual l'apoderament comunitari és un valor en si mateix perquè és a la base d'una ciutadania activa, propositiva i resilient. Alhora, conforma la condició de possibilitat perquè les polítiques públiques urbanes optimitzin el seu rendiment social. En aquest sentit, el projecte identifica les comunitats veïnals, els espais i els equipaments públics com a elements centrals d'apoderament comunitari.

És des d'aquesta premissa que el projecte pren de referència les principals pautes normatives i polítiques públiques que fan concórrer les dimensions urbana i social en l'impuls de projectes orientats a reduir les desigualtats socials, promoure la sostenibilitat econòmica i mediambiental, i acomodar les diferències en marcs conviviais comuns. Seguint aquest fil, les referències fonamentals del Projecte Barris i Comunitats són: en el marc de les Nacions Unides, la Nova Agenda Urbana i l'Agenda 2030 per a Desenvolupament Sostenible; en relació amb la Unió Europea, els programes URBAN, URBACT, UIA i EDUSI; i a Catalunya, la Llei de Barris de 2004, el Pla de Barris de Barcelona, la Llei del Dret a l'Habitatge i la Llei de Serveis Socials, ambdues de 2007.

En totes aquestes referències normatives, de promoció del coneixement sobre les dinàmiques urbanes i d'experiències de polítiques públiques, hi trobem plantejaments que confirmen la idoneïtat de la perspectiva integral i comunitària que planteja el Projecte Barris i Comunitats.

La Conferència de les Nacions Unides sobre l'Habitatge i el Desenvolupament Urbà Sostenible (Habitat III - Declaració de Quito, 2016) declara l'objectiu general de governar el procés d'urbanització en favor d'un creixement econòmic sostingut i inclusiu, ja que les dinàmiques d'urbanització i concentració urbanes són estratègicament centrals per comprendre tant els trets característics del desenvolupament econòmic contemporani com els principals reptes socials que comporta en clau d'inclusió.

Així, la denominada Nova Agenda Urbana (NAU), aprovada en el marc de la Conferència, delimita un marc d'actuació pels estats que interpel·la directament el món

municipal, l'espai dels territoris concrets en què s'han de desenvolupar les iniciatives de canvi referides a la Nova Agenda Urbana. La Unió Europea, l'Estat Espanyol i la Generalitat de Catalunya disposen de plans NAU. En síntesi, els seus objectius centrals giren entorn de:

- La promoció de l'heterogeneïtat social en el marc del territori com a condició de possibilitat de la cohesió i, en conseqüència, la prevenció dels processos de gentrificació i segregació urbanes, expressions territorials de l'estructura de desigualtats socials i dels riscos d'exclusió.
- La planificació d'un espai públic segur, democràtic, integrador de les diferències (sexual, afectiva, de gènere, de cicle de vida, funcionals i etnoculturals) i intensificador de relacions socials de convivència.
- La provisió d'habitatges atenent al doble criteri de l'assequibilitat (econòmica) i l'accessibilitat (funcional); d'infraestructures urbanes bàsiques, com ara els equipaments de proximitat; de serveis bàsics per al sosteniment de la vida quotidiana i de promoció de l'ocupabilitat com a factor clau d'inclusió social.

- La reorientació de l'activitat econòmica (de les pautes de producció, distribució i consum) en la direcció de la sostenibilitat mediambiental, qüestió que inclou l'ús d'energies i tecnologies no contaminants tant en la mateixa activitat econòmica com en la prestació de serveis de gestió de residus, subministraments, mobilitat i transport.
- L'assumpció de la governança democràtica territorial com a repte en el model institucional de ciutat, i entre aquesta i la realitat més àmplia supralocal o metropolitana, de manera que es desenvolupin pautes de cooperació interadministrativa i amb la societat civil en la producció de projectes d'inclusió social i transformació verda de la dinàmica urbana.

És important precisar que les Noves Agendes Urbanes incorporen els seus objectius en el marc més ampli de l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible (ODS). De fet, l'objectiu 11 es refereix específicament a la qüestió urbana en les dimensions física (infraestructural), social (inclusiva i comunitària) i mediambiental (sostenible i saludable).

En l'àmbit de la Unió Europea destaquen els projectes de la Iniciativa Comunitària URBAN, l'Estratègia de Desenvolupament Urbà Sostenible i Integrat (EDUSI), el programa URBACT i les Accions Urbanes Innovadores (UIA).

El programa URBAN promou la investigació i la transferència de coneixement entre estats europeus en projectes urbans declinats per objectius de regeneració econòmica i vertebració social en aquells territoris (ciutats, barris) que concentren una intensa correlació entre necessitats socials, degradació mediambiental i dificultats d'encaix de les relacions interculturals. Pel que fa a l'EDUSI (Estratègies de Desenvolupament Urbà Sostenible Integrat), el programa permet als municipis accedir a Fons Europeus FEDER cofinançats en un 50 % per la UE, amb la finalitat d'abordar polítiques públiques integrals per a la millora dels indicadors de vulnerabilitat urbana, això és, de les condicions econòmiques, socials, de l'habitatge i ambientals que es manifesten en les situacions d'atur, pobresa, infrahabitatge i segregació residencial.

També són d'interès l'intercanvi d'experiències entre ciutats europees i el disseny de plans d'acció conjunts per al desenvolupament integral i sostenible dels governs

locals a través del programa URBACT o Accions Urbanes Innovadores (UIA), que també amb el finançament FEDER impulsen accions coordinades entre diferents actors d'un mateix territori per implementar solucions innovadores i integrals a reptes socials, econòmics i mediambientals de ciutat.

Pel que fa a Catalunya, dues polítiques públiques d'intervenció urbana de referència ineludible són les derivades de la Llei de Barris de 2004 i el Pla de Barris de Barcelona.

La Llei de Barris impulsa actuacions correctores de la vulnerabilitat urbana centrades en l'establiment i la millora dels equipaments, serveis i espais públics. El preàmbul de la Llei identifica l'objecte d'intervenció en les «àrees on es concentren processos de regressió urbanística, problemes demogràfics (causats per la pèrdua o el creixement excessiu de la població) i mancances econòmiques i socials». Per regla general es tracta de «barris vells o nuclis antics, extensions suburbanes fetes sense planificació ni una dotació d'equipaments adequades, polígons d'habitatges o àrees d'urbanització marginal». La derivada social d'aquest conjunt de condicions és que constitueixen barreres per a la cohesió social i el desenvolupament econòmic. Motiu pel qual els projectes de rehabilitació física de finques, sostenibilitat ambiental, benestar social i dinamització econòmica comparteixen una perspectiva integral en el sentit que la regeneració urbana esdevingui una condició de possibilitat per a la cohesió social.

Per la seva banda, el Pla de Barris de Barcelona s'inspira en la Llei de Barris, però protagonitza un canvi d'escala: situa el barri com objecte i alhora subjecte de la intervenció municipal. En aquest sentit, advoca per l'articulació de xarxes socials territorials (entitats, empreses, veïnat) actives en la capacitat de definir diagnòstics de situació i determinar solucions als reptes sociourbans diagnosticats. Els projectes d'intervenció se centren en el (re)impuls de l'activitat econòmica; la resolució dels déficits urbanístics –particularment les mancances en l'habitatge i la insuficiència d'equipaments públics–; el foment de l'accessibilitat i la centralitat d'aquests equipaments; l'atenció i millora de les condicions de vida i l'enfortiment del teixit associatiu veïnal.

També és important valorar la importància que per a les polítiques urbanes tenen dues lleis de 2007, la del Dret a l'Habitatge i la de Serveis Socials, ja que amb-

dues delimiten polítiques socials indissociables de la qüestió urbana.

La Llei del Dret a l'Habitatge de 2007 concep l'accés a l'habitatge com un pilar bàsic de l'estat del benestar, com també ho són l'educació o la sanitat públiques. Dibuixa una política estructural a llarg termini de reconeixement de drets que implica el conjunt de les administracions públiques. L'objectiu definit en el preàmbul del text legislatiu és la «creació d'un parc específic d'habitatges assequibles que permeti atendre les necessitats de la població que necessita un allotjament». La finalitat de la Llei és garantir l'accés universal a un habitatge. Però també aborda específicament les diferents situacions de risc d'exclusió residencial i n'enumera els col·lectius que en aquest sentit presenten majors dificultats, com ara els i les joves, la gent gran, les persones immigrades i altres grups en risc d'exclusió. Alhora, aquest parc immobiliari ha de facilitar l'adaptació a les necessitats canviants de les persones relacionades amb el cicle de vida i l'evolució de les estructures familiars. El dret d'accedir a un habitatge inclou l'entorn urbà en què s'integra (el municipi, el barri) i convida a considerar el fet que el rendiment social de les polítiques urbanes és indissociable de les accions públiques en matèria residencial. La funció social de l'habitatge i la seva assequibilitat constitueixen mecanismes de prevenció respecte de la segregació urbana.

Finalment, la Llei de Serveis Socials de 2007 regula el Sistema Català de Serveis Socials, definit com un dels sistemes fonamentals en l'arquitectura de l'estat del benestar, conjuntament amb la salut i l'educació públiques, les polítiques d'ocupació i les d'habitatge. La Llei tipifica com a dret subjectiu de caràcter universal l'accés als dispositius d'atenció social. El sistema està constituït per les administracions públiques (Generalitat, governs locals, institucions supralocals) i la contribució de la iniciativa social (el tercer sector, productor històric de serveis socials). Es caracteritza per la finalitat de garantir les necessitats bàsiques de la ciutadania, preservar l'autonomia personal, diversificar els serveis en el territori atenent a criteris de proximitat, i donar relleu a la dimensió comunitària de les intervencions. L'actual Pla Estratègic de Serveis Socials 2021 – 2024 adapta la Llei a les condicions del context actual, prioritza l'objectiu de la vertebració comunitària i impulsa una perspectiva holística de les accions tot fomentant la intersectorialitat (la concurrència en l'acció amb altres sistemes, recursos i serveis de benestar) i la participació social.

Marc estratègic: valors, finalitats i objectius operatius

03.

Aquest apartat posa en relleu la importància de precisar els objectius de les polítiques públiques per distingir-los dels valors i de les finalitats que poden inspirar els projectes d'intervenció, però que en cap cas tenen la funció ni la capacitat d'operativitzar els objectius concrets de les intervencions.

3.1 VALORS I FINALITATS DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES I LA IMPORTÀNCIA DE DEFINIR ELS OBJECTIUS OPERATIUS

El sentit del Projecte Barris i Comunitats és la revitalització comunitària i la transformació social dels barris en clau d'inclusió. Aquest objectiu general s'ha de desenvolupar mitjançant l'enfortiment de la capacitat d'organització i acció col·lectiva del teixit associatiu i comunitari dels barris objecte d'intervenció.

A fi de no caure en generalitats que desdibuixin els propòsits de les intervencions sociourbanes, és necessari que des del projecte es promogui una definició clara sobre quins objectius concrets de transformació social cerquen els projectes associats a barris i comunitats (Apartat 2). Per aquest motiu, abans que res, convé distingir adequadament entre finalitats (o objectius generals) i objectius operatius.

La funció dels valors i les finalitats és guiar normativament i a un nivell general les metes concretes que es pretenen a cada projecte, però en cap cas, poden fer-se servir per definir concretament un projecte. Així, els valors inspiradors del Projecte Barris i Comunitats són:

- La igualtat. En el sentit que no hi haurà cohesió social ni possibilitats d'un desenvolupament equitatiu mentre hi hagi situacions socials de desigualtat.
- La inclusió. Significa que una societat cohesionada ho és perquè inclou el conjunt dels seus components (la ciutadania) en la dinàmica social i els proporciona oportunitats de prosperar.
- La integritat. Remet a la idea que la intervenció pública, malgrat que pugui centrar-se en un eix temàtic concret d'acció, ha de seguir una estratègia general que consideri el conjunt de variables de

la realitat social objecte d'intervenció, des d'una visió global.

- La participació. Comporta el plantejament de principi segons el qual les intervencions han de seguir la lògica democràtica de la construcció col·lectiva de la intervenció, sumant en l'acció a totes les persones implicades.
- La comunitat. Pren sentit com a àmbit habilitant de relacions socials caracteritzades per la proximitat, la reciprocitat i la capacitat de generar acció col·lectiva.
- La diversitat. Posa l'èmfasi en el reconeixement de la diversitat com a eix de relació, identitat i apoderament, a partir d'una mirada interseccional que tingui en compte els diferents eixos de desigualtat com el gènere, l'orientació sexual, generacional, funcional i cultural.
- La sostenibilitat. Indica que les intervencions públiques han de seguir les condicions de millora mediambiental, socials i econòmiques en benefici de la qualitat de vida.
- La salut. D'acord amb el plantejament que les accions públiques sociourbanes han d'enfrontar els determinants socials que condicionen negativament l'estat de salut de les persones.

D'altra banda, les finalitats representen la direcció que pren el projecte a un nivell general i d'acord amb les orientacions de valor precedentment esmentades; informen sobre els resultats esperables imputables als projectes d'intervenció. Són dues:

- L'apoderament comunitari en tant que capital cívica en si mateix i base social per a la coproducció de projectes d'intervenció sociourbana.
- La millora objectiva de les condicions de vida, de manera que es produeixin trajectòries personals de prosperitat, es redueixin les desigualtats, es procuri el reconeixement de les diferències en espais convivencials comuns i s'escometin els processos territorials de segregació social.

Finalment, els objectius operatius constitueixen la concreció de les finalitats en funció dels projectes d'intervenció vinculats al projecte, els quals poden definir

diferents àmbits territorials i eixos temàtics d'acció. Es defineixen per tota aquella proposició que indiqui concretament una resposta a les següents preguntes clau:

- Què pretén aconseguir el projecte? Quin és el seu eix temàtic i quins són els resultats que se n'espera.
- Per què? Quines necessitats i/o reptes socials justifiquen la intervenció.
- On, com i amb qui es realitzarà? En quin àmbit territorial, segons quin procés de gestió, amb quines concurrències tècniques (de l'administració) i cíviques (comunitàries).
- Quan es preveu dur-lo a terme? Quina és la temporalitat de les intervencions.

Es tracta de qüestions prou conegudes, donat que són les que habitualment s'empren per operativitzar objectius. Però és molt important que les respostes a aquestes qüestions figurin als inicis d'ideació dels projectes. Perquè només d'aquesta manera, posteriorment hi haurà la possibilitat d'avaluar els factors favorables o desfavorables que hauran concorregut en la implementació d'aquests.

En la mesura que el Projecte Barris i Comunitats pren la perspectiva de l'acció social en tant que eix fonamental d'intervenció, la identificació de projectes d'intervenció sociourbana en barris amb concentració de situacions de vulnerabilitat hauria de tenir en compte els següents criteris:

- Demogràfics. Quanta població és tant possible com desitjable que resideixi en el barri en l'horitzó temporal del 2030. Quina n'és la composició social i per edats. Com s'han de promoure processos poblacionals cap a una major heterogeneïtat i diversitat socials respecte de les dinàmiques actuals.
- Comunitaris. Quina és la realitat de les estructures comunitàries al barri. Quines són les pautes del teixit associatiu i dels referents veïnals. Com s'ha de desenvolupar una estratègia de millora de la capacitat d'organització i acció col·lectiva al barri.
- Socials. Quins objectius abastables de reducció de les desigualtats socials defineixen els projectes, prenent de referència la situació actual del barri respecte del seu posicionament en l'entorn: el municipi, la comarca i l'àmbit metropolità o provincial.

En resum, els projectes territorials del Projecte Barris i Comunitats compartiran els valors i les finalitats, però variaran en relació amb els objectius operatius en funció de l'àmbit d'intervenció i l'eix temàtic prioritzats a cada projecte.

3.2 ELS PRINCIPALS FACTORS DE RISC I OPORTUNITAT DELS PROJECTES D'INTERVENCIÓ URBANA

Un cop exposats els principals aspectes referencials del marc conceptual, convé realitzar una lectura crítica que permeti identificar els factors de risc i d'oportunitat que s'han observat amb l'anàlisi d'anteriors projectes urbans.

Actualment es disposa d'una dilatada experiència en la implementació d'aquest tipus de projectes urbans de caràcter integral. Dues grans polítiques públiques en aquesta línia són la Llei de Barris de la Generalitat de Catalunya (Martí-Costa i Parés, 2009) i el Pla de Barris de l'Ajuntament de Barcelona (Consell Assessor, 2017).

Analitzades aquestes polítiques públiques, podem afirmar que en el balanç de realització d'aquestes grans actuacions urbanes s'identifica una gran dificultat per frenar i revertir l'estructura de la desigualtat configurada territorialment.¹ Saber-ne el perquè és complex, però una hipòtesi a explorar és si treballar preferentment sobre les condicions socials prioritàriament a les estrictament físiques, facilitaria en major mesura generar una base social favorable a l'increment de les oportunitats vitals en el territori. Llavors les intervencions urbanes multiplicarien la capacitació social per superar riscos d'exclusió.

I és que per norma general, els grans plans integrals territorials han prioritzat la inversió en infraestructures per sobre dels objectius sociocomunitaris. El conjunt de projectes derivats de la Llei de Barris beneficià un total de 141 barris i mobilitzà un fons de 1.300 milions d'euros, però malgrat que la Llei predeterminava la integralitat de les intervencions, advocava per combinar les polítiques urbanes amb les socials, el fet és que els projectes locals se centraren molt preferentment en les rehabilitacions.

¹ Una il·lustrativa aproximació al balanç d'impacte social de les polítiques d'intervenció urbana és la realitzada en el Dossier del *Diari ARA*, «Els barris vulnerables de Catalunya» (13 i 14 de març de 2021).

L'actual Pla de Barris de Barcelona, en desplegament des del 2016, proporciona 150 milions d'euros d'inversió (al llarg de quatre anys) i advoca perquè els projectes d'acció social la qualifiquin. No obstant això, les dades mostren que si bé un important 62 % de les actuacions corresponen als àmbits de drets socials i educació, el 61 % de les inversions es destinen a intervencions urbanes físiques (Cruz, 2020). I, des del punt de vista de la participació social en el desplegament dels projectes d'intervenció, val a dir que si bé tant la Llei de Barris com el Pla de Barris l'han promoguda, el fet és que s'han produït dinàmiques més consultives entre el teixit associatiu conegut que no de promoció de la corresponsabilitat social respecte de les intervencions.

Partint d'aquestes consideracions prèvies a la llum de la documentació disponible i d'acord amb els diàlegs establerts a les entrevistes en profunditat efectuades amb part de les persones responsables d'aquestes polítiques públiques –així com d'altres altament qualificades en la matèria–, s'identifiquen de manera introductòria alguns elements bàsics que composen factors de risc i oportunitat en les intervencions urbanes experimentades en relació amb la consecució dels seus objectius socials:

3.2.1 Factors de risc

- La diferència de temps invertit en la realització d'inversions urbanístiques respecte de les actuacions socials. Per exemple, les inversions en projectes de reducció de l'estructura de desigualtats socials i d'apoderament comunitari obtenen resultats a més llarg termini i, alhora, són més intangibles que la inversió en rehabilitació de finques o la millora de les infraestructures urbanes bàsiques.
- La pressió del temps polític institucional que tendeix a prioritzar aquelles intervencions productives a curt termini (físiques) més que aquelles altres que ho són a mitjà i llarg termini (socials).
- La correlació entre la intensitat de les situacions de vulnerabilitat social d'un barri, la feblesa del seu teixit associatiu i de les seves estructures comunitàries, fet que complica la capacitat d'impacte social de les polítiques públiques.
- La dificultat de prendre en consideració el territori objecte d'intervenció abastant l'àmbit territorial d'interdependències en què es produeixen les

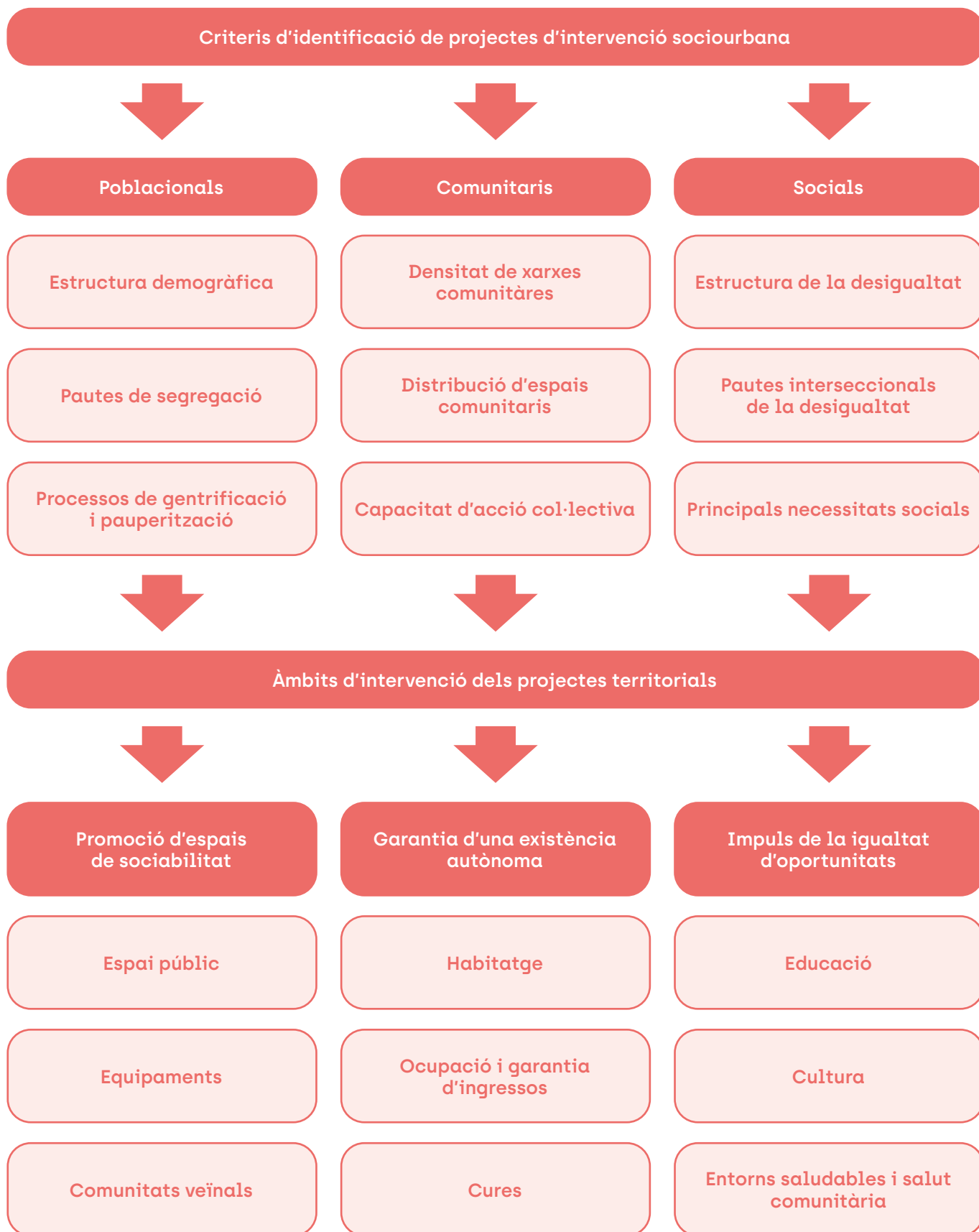
dinàmiques econòmiques i poblacionals, que poden comportar possibles processos de gentrificació i segregació quan s'aborden inversions de millora urbana.

- Els barris en què es concentren situacions d'exclusió social pateixen una estigmatització molt complicada de revertir si no és a llarg termini, de manera que la tendència als processos de concentració de vulnerabilitats es manté constant malgrat que s'hi intervingui a curt termini.
- La dificultat de treballar de manera transversal entre els departaments de la mateixa administració que lidera la intervenció, entre administracions concurrents, i en sintonia amb la base comunitària del lloc en què s'intervé.

3.2.2 Factors d'oportunitat

- La capacitat d'organització i acció col·lectiva dels barris amb una densa trama associativa i sòlides bases comunitàries.
- El fet que els actors socials territorials (associacions, moviments urbans, estructures comunitàries) tinguin interioritzada la idoneïtat dels projectes que han de reportar una millora general de les condicions de vida al barri.
- La creació d'estructures de governança territorial tant en el procés d'ideació com de desenvolupament de les actuacions, que facin confluïr en un mateix espai d'acció conjunta les administracions públiques i els actors socials implicats en la política pública.
- Preveure l'oportunitat d'impulsar programes ocupacionals o vinculats amb la garantia de rendes en aquells territoris on es concentren situacions d'exclusió social, com a element previ o paral·lel al desplegament de polítiques d'inclusió social.
- Considerar la importància i l'associació amb les polítiques públiques d'habitatge com a resposta als processos de segregació o gentrificació.

Esquema 2 . Resum operatiu del marc conceptual

Eixos d'anàlisi del projecte barris i comunitats

04.

En aquest apartat es desgranen els tres àmbits en què es classifiquen les categories fonamentals del «Projecte Barris i Comunitats: motors de transformació social»: els poblacionals, relatius a la composició social del territori a la qual aspiren les intervencions públiques; els comunitaris, que donen compte de la vertebració comunitària en tant que base social de producció de les experiències d'acció col·lectiva als barris, i de la capacitat professional per intervenir en la comunitat amb l'objectiu d'acompanyar el seu procés d'apoderament; els socials, sobre els quals es proposa una taxonomia de desigualtats i una estratègia metodològica de mesura de la reducció de les desigualtats socials adient per a l'avaluació dels resultats de les intervencions.

4.1 POBLACIONALS: HETEROGENEÏTAT I DIVERSITAT

Les accions del Projecte Barris i Comunitats han de prendre en consideració quina tendència (o reversió de tendència) pretenen promoure respecte de la població resident al barri, relativa a les posicions socioeconòmiques i per edats. Perquè els projectes integrals d'intervenció urbana fonamentats en objectius socials idealment han de perfilar un escenari de futur pel que fa a l'estructura sociodemogràfica del territori. En aquest sentit, com a punt de partida és important conèixer els moviments de població del territori en els darrers 5-10 anys, a fi de saber si guanya o perd població, de quina edat, perfil social i procedència geogràfica, relacionant aquests moviments poblacionals amb l'estructura i preu de l'habitatge, sigui de propietat o de lloguer.

En funció d'aquesta informació esdevé essencial conèixer i pronunciar-se sense apriorismes respecte dels processos urbans de segregació, pauperització i gentrificació.

La segregació és la congregació en un espai de segments de població definits pel seu perfil socioeconòmic. En perspectiva urbana, és l'expressió territorial i residencial de l'estructura de desigualtats socials. Els mecanismes de selecció de la segregació són els preus de l'habitatge i les condicions de qualitat de l'àmbit urbà. Així, les persones i unitats familiars amb menys recursos econòmics i menors oportunitats vitals tendiran a concentrar-se en zones residencials amb el preu del sòl més barat, més densificades, per extensió, amb un espai públic de baixa qualitat física i convivencial.

La pauperització és el procés segregador pel qual en un barri determinat o en una part d'aquest es produeix un increment de població (en termes relatius i absoluts) que concentra situacions de vulnerabilitat. Aquesta situació genera pautes de concentració de necessitats socials i d'atracció exclusiva de nous residents caracteritzats per compartir el mateix perfil socioeconòmic. En aquest cas, la dinàmica de població es caracteritzaria per la sortida del barri d'aquelles persones i unitats familiars amb posicions socioeconòmiques més benestants (relatives al context), que serien reemplaçades per d'altres de rendes inferiors i perfils socioeconòmics precaritzats (Pascual, 2018). Val a dir que des de la crisi de 2008, causada per l'esclat de la bombolla immobiliària, s'accentua la tendència de la separació de grups en el territori confirmant processos de segregació caracteritzats per pautes de pauperització (Blanco i Nel·lo, 2018).¹

Finalment, s'entén la gentrificació com el procés pel qual una població resident originària del barri i de posició de classe amb menor capacitat econòmica és progressivament substituïda per població de major poder adquisitiu.² Opera així un canvi en la composició social del veïnat, en què les qüestions clau són, d'una banda, el desnivell de renda resultant de la gentrificació entre els diferents grups poblacionals que conformen la composició social del barri i, de l'altra, el percentatge de substitució entre les diferents posicions socioeconòmiques del veïnat. L'experiència mostra la norma que les dinàmiques de gentrificació tenen l'origen en intervencions urbanes de rehabilitació i millora de l'entorn que, conjugades amb les condicions del mercat immobiliari i comercial, provoquen l'encariment del sòl i en conseqüència impacten en la distribució socioeconòmica de la població resident.

Convé, però, tenir en compte que els barris no constitueixen territoris tancats. Constantment es donen fluxos d'entrada i sortida de població que incideixen en l'estructura sociodemogràfica del territori. Des d'una perspectiva territorial àmplia, les dinàmiques de segregació, pauperització i gentrificació constitueixen fenòmens que mantenen una relació de complementarietat.

¹ Aquest ha estat el cas, per exemple, d'aquells barris en què residents propietaris d'habitatges els varen vendre a persones novvingudes que abans de l'esclat de la crisi disposaven d'ocupació i accés al crèdit bancari, però que posteriorment no varen poder fer front als deutes hipotecaris tot caient en una espiral d'exclusió residencial.

² L'equip de l'IERMB ofereix a la revista *Papers* Núm. 60, «Gentrificació i dret a la ciutat, una visió panoràmica dels processos de gentrificació», 2018.

Els processos de gentrificació d'uns barris o municipis influeixen en els de segregació i pauperització en d'altres a conseqüència dels moviments de població per causes econòmiques (Pascual, 2018). El resultat global és tant una pèrdua de l'heterogeneïtat social en determinats territoris – en funció de les posicions socioeconòmiques agregades, benestants o precaritzades – com de la mixtura d'usos de la trama urbana.

En relació a les condicions socials, és un fet que la dinàmica compresa de segregació –i de manera més intensa, pauperització– limita el ventall d'oportunitats de millora de les condicions de vida de les persones, reforçant la reproducció intergeneracional de vulnerabilitats (Fusté, 2020). La dinàmica creixent de segregació espacial també condiona la capacitat municipal de resposta al problema.

Efectivament, aquells municipis que concentren població amb rendes més precaritzades, que presenten majors déficits urbanístics i que disposen d'un parc immobiliari de menor qualitat, disposen de menys recursos econòmics per donar resposta a les desigualtats a l'interior del municipi. No tenen suficient estructura endògena de redistribució perquè la seva capacitat recaptatòria també és homogeniament dèbil en el conjunt o en la major part del seu territori. Raó per la qual resulta evident que en aquests casos no es poden escometre les necessitats socials exclusivament mitjançant polítiques locals. Aquestes han de prendre una dimensió supramunicipal, almenys en la seva conceptualització, de manera que s'afrontin les dinàmiques territorials en l'escala en què es produeixen i que, en conseqüència, la capacitat de redistribució de recursos es generi des d'una institucionalitat supramunicipal (Pascual, 2018; Gomà, 2019; Cruz, 2020).

Aquest àmbit acostuma a identificar-se amb la metròpoli. Aquí, però, ens referim a la província i a la seva institucionalitat: la Diputació de Barcelona. Aquesta ha de jugar un paper estratègic pel que fa a l'anàlisi municipal de l'estructura i la dinàmica de la població, així com de les interdependències sociourbanes entre municipis.

Perquè sobre els processos de segregació, pauperització i gentrificació s'hi pot incidir mitjançant instruments de planificació urbana. En aquest sentit, és important delimitar l'àmbit territorial de referència adequat per desenvolupar una acció coordinada amb les administracions i els municipis implicats en intervencions sociourbanes. L'urbanisme s'ha de pensar transcendint els

límits territorials dels municipis en tant que instrument de redistribució social i equitat territorial (Cruz, 2020).

En planificació urbana, la disponibilitat, assequibilitat i diversitat de la tipologia d'habitatge és un mecanisme de configuració de la composició social del barri. A l'Estat la persistència de la reproducció estructural de les desigualtats socials s'ha combinat amb un parc insuficient d'habitatge protegit, diversificat en el territori. Les polítiques de rehabilitació de barris han comportat per regla general grans inversions en remodelacions de finques més que l'ampliació del parc d'habitatge assequible. L'objectiu diferencial d'una política social urbana que prengui de referència l'oferta l'habitatge és contemplar un escenari en què hi hagi diversitat socioeconòmica en la morfologia del territori i entre el seu veïnat, en tant que element de prevenció de processos de segregació urbana.

D'aquí que convingui observar analíticament les dinàmiques de segregació, pauperització i gentrificació urbanes, per tot seguit intercedir-hi en funció dels objectius delimitats pels valors de la política pública (Pascual, 2020). El criteri que haurà de guiar les actuacions serà el grau d'inclusivitat social considerant el valor de l'heterogeneïtat en oposició al de l'homogeneïtat. Perquè la primera promou la diversitat convivencial que facilita el desenvolupament social, mentre que la segona accelera processos de pauperització en un marc consolidat d'exclusió social.

Amb tot, és sabut que les intervencions de millora urbana poden comportar un augment del preu del sòl i, per tant, del valor dels béns immobles directament afectats per les intervencions, efecte que es pot traslladar al conjunt del barri en detriment dels interessos i les necessitats de la població resident. És empíricament evident que les intervencions públiques combinades amb la intersecció de les pautes del mercat generen sovint efectes indesitjats. Per fer-hi front fora necessari assajar fórmules normatives de control dels possibles increments de plusvàlua derivats de la intervenció pública (tot seguint la mateixa filosofia de com es regula el preu del lloguer en les zones tensades pel mercat immobiliari), així com sobre les condicions econòmiques de transmissió de l'habitatge quan es fan projectes de rehabilitació amb fons públics. En el cas dels projectes d'HPO, el consens institucional hauria de ser mantenir-ne la qualificació per tal que en la seva transmissió no hi puguin operar mecanismes especulatius.

4.2 COMUNITARIS: XARXES DE BASE COMUNITÀRIA

Un objectiu bàsic del Projecte Barris i Comunitats és l'organització d'estructures socials comunitàries en favor d'actuacions compromeses en la millora de l'entorn urbà i les relacions de convivència, la generació i densificació de vincles socials, i la facilitació de la participació plural del veïnat en el desplegament de polítiques públiques sociourbanes en barris en què es concentren situacions de vulnerabilitat. Resulta evident que l'apoderamentament comunitari i els processos de participació constitueixen elements centrals del projecte. És, per tant, necessari per definir què s'entén per comunitat, acció col·lectiva i participació social.

4.2.1 Vertebració comunitària i acció col·lectiva

Des d'una perspectiva sociològica, la comunitat remet a una forma bàsica d'estructuració social en què prevalen els llaços primaris –afectius– de connexió interpersonal, l'autoreconeixement del grup i el valor de la relació social en si mateixa. Una interacció veïnal sòlidament assentada al barri, identificada com a tal, i solidària respecte de les condicions de vida dels seus integrants, podria definir-se com a estructura comunitària. Les comunitats constitueixen una base generativa de l'acció col·lectiva, això és, tota aquella acció de grup concertada i intencional, que expressa interessos i objectius col·lectius, es manifesta en forma d'organització i conforma una veu amb voluntat d'influència pública (Aguilar, 2001; Neveu, 2002; Godàs, 2007).

Hi ha agrupacions no orientades a l'acció col·lectiva en el sentit polític del terme. Les associacions de tipus cívic, per exemple, són entitats constituïdes per desenvolupar una determinada activitat cultural, recreativa, esportiva, entre altres. Aquestes associacions formen

part de la trama cívica dels barris sense que, per principi, presentin vocació d'incidència política. Una altra qüestió és que aquesta mena d'entitats puguin donar suport a processos de mobilització veïnal i, donat el cas, participin en el desplegament de projectes públics sociourbans. Convé precisar, però, que, si bé l'apoderament és causa d'apoderament polític (Manent i Fantova, 2021), el pas de l'agrupació comunitària a l'acció col·lectiva comporta sempre una voluntat explícita –política– d'influència pública.

Tornant a la perspectiva de l'acció col·lectiva, les xarxes de base comunitària són estructures de col·laboració ciutadana en un territori determinat que promouen o gestionen un bé, per exemple l'ajuda mútua, i/o projecten demandes a les autoritats, com seria el cas de la defensa d'una intervenció en l'espai públic. Podem classificar l'organització de l'acció col·lectiva de base comunitària actualment existent als barris segons tres tipus bàsics: el moviment veïnal tradicional, les noves experiències d'innovació social, i els moviments socials urbans centrats en la problemàtica de l'habitatge.

Les associacions veïnals tradicionals van ser especialment rellevants a partir dels anys setanta del segle XX, en adquirir un paper d'agent impulsor de transformacions urbanes. El moviment veïnal fou generador d'associacionisme, formador d'actituds cíviques, transmissor de valors públics i promotor d'identitats territorials positives (Alabart, 2010). Donada la seva capacitat d'organització i acció esdevingué interlocutor general dels barris davant de les institucions polítiques. Les associacions veïnals es caracteritzen per l'impuls de la qualitat de vida al barri, tenint en compte els projectes de millora de les condicions urbanes (infraestructures, equipaments, pacificació de la via pública, zones verdes) i la defensa de serveis públics essencials (educació, salut, esport, cultura i serveis socials).

Però el moviment veïnal tradicional, en tant que fórmula tipus de participació en la producció de ciutat, actualment ha perdut presència activa territorial i capacitat d'influència política. Per regla general, les associacions veïnals a un nivell intern tenen dificultats per completar un procés de relleu generacional, i externament la connexió amb la seva base social és més dèbil. Determinades condicions estructurals han precipitat aquestes dificultats: la precarització de les condicions de treball i els processos de desindustrialització, l'envelliment de la població i la inestabilitat residencial, sobretot característica de les zones en què es concentren situacions d'exclusió social severa.

D'altra banda, estudis recents indiquen que des de la recessió econòmica de 2008 fins avui dia, amb la crisi derivada per la pandèmia de la COVID-19, s'ha observat la proliferació d'iniciatives d'organització de l'acció col·lectiva que, a diferència del moviment veïnal tradicional, aborden eixos d'acció més orientats per àrees temàtiques definides. Es tracta de la denominada innovació social, iniciatives d'acció col·lectiva de tipus cooperatiu i autònomes que responen a demandes socials no satisfetes pel mercat ni per la provisió pública de serveis (Blanco i Nel-lo, 2018; Subirats i García, 2015). Un conjunt d'aquesta innovació es caracteritzaria per fomentar models alternatius d'organització i actuació socials, per exemple, en les pautes de consum energètic, l'alimentació o de criança compartida. En un segon grup d'experiències trobaríem les que es defineixen per defensar drets socials bàsics en qüestió a causa del context de crisi, com serien les xarxes de reciprocitat i suport mutu que han pres relleu durant la pandèmia i han mostrat capacitat d'autoorganització veïnal per fer front a les emergències socials.

Finalment –i també com a reacció de la gran recessió de 2008– és important mencionar els moviments socials urbans centrats en la problemàtica de l'habitatge. En la

mesura que aquests moviments tracten problemàtiques directament vinculades a la vida quotidiana relativa al fet residencial, tenen pes en el desenvolupament de l'acció col·lectiva als barris, defineixen una problemàtica que podria ser particular –l'accés i/o el manteniment de l'habitatge– en termes col·lectius, i també, com en el cas del moviment veïnal tradicional, tenen una vocació inequívoca d'influir en les polítiques públiques. Però tot i que actuen en els barris, el seu àmbit principal d'intervenció és la ciutat i se centren en la problemàtica residencial, no en les condicions urbanes generals del territori.

Ara bé, és important precisar que la recerca de l'acció col·lectiva als barris també mostra que les experiències d'innovació social acostumen a arrelar en territoris amb una densitat associativa i una història d'acció col·lectiva prèvies, baixa segregació urbana i una mitjana de renda declarada que no frega els marges de la pobresa i l'exclusió social (Blanco i Nel-lo, 2018). No arrelen en la mateixa mesura, o directament no es donen, en territoris d'intensa concentració de necessitats socials. Raó per la qual es pot afirmar que la permanència de les xarxes de base comunitària als barris depèn sobretot de tres factors clau:

- **De l'arrelament de la població en el territori.** En aquest sentit, els moviments de població d'emigració i immigració condicionen la vertebració de la comunitat.
- **De la morfologia urbana.** Una major densitat i concentració residencial facilitaria l'associacionisme, mentre que una menor densitat poblacional combinada amb la dispersió urbana el debilitaria.
- **Del determinant de les necessitats primàries no cobertes.** Comporta que la contribució comunitària no sigui una prioritat per a les persones que pateixen exclusió social severa. Aquesta mena de contextos, en què les estructures comunitàries són molt febles i/o gairebé inexistents, suposen una gran complicació per als projectes públics sociourbans que requereixen participació social.

4.2.2 Participació social i coproducció en un context de diversificació social

La diversificació és un procés modern que amara el món urbà i que s'expressa en termes de relacions de desigualtat i diferència. Desigualtats relatives a l'accés als recursos materials que ens remeten a l'àmbit econòmic i al conjunt del seu entramat institucional bàsic: el treball, l'habitatge i l'accés als drets positius elementals, especialment a la salut, l'educació i l'atenció en termes de cures. Diferències pel que fa a aspectes biològics i/o culturals encaixonats dins dels marges estructurals de la desigual distribució de recursos i oportunitats: les dependències pròpies del cicle de vida, la diversitat funcional, les diferències sexuals, afectives, de gènere i etnoculturals. L'anàlisi interseccional dona compte de les situacions subjectives que es donen per la intersecció / confluència de categories socials, biològiques i culturals.

La participació s'ha de contextualitzar en les condicions marcades per aquesta diversificació. En aquest sentit, el repte participatiu d'un projecte sociourbà és com fer convergir la diversitat de posicions, interessos i situacions de vida amb projectes comuns de barri. L'element galvanitzant del que és comú és l'enfocament dels drets de ciutadania en clau social (Gomà i Ubasart, 2021), que té a veure amb la qualitat de vida de les persones i famílies residents al barri i amb les relacions de convivència veïnals.

Conceptualment parlant, s'entén per participació social com la capacitat de formular opinions i preferències en un marc de diàleg orientat a l'acció. El consens, produït d'aquest diàleg, haurà de comportar decisions que siguin reconegudes com a vinculants pels participants. En aquest sentit, participar seria sinònim d'intervenció col·lectiva en un projecte comú d'interès públic. Però en processos de participació no tothom participa amb la mateixa intensitat ni hi contribueix de manera equivalent. Hi ha persones i organitzacions més implicades, grups i individus que ofereixen col·laboracions puntuals, i encara hi ha d'altres que simplement reben passivament les informacions. Aquestes contribucions als processos de participació són necessàries per tal que la comunitat interioritzi el desenvolupament d'un projecte sociourbà.

En conseqüència, l'objectiu d'arribar al màxim de persones possible en un procés de participació fa necessari desenvolupar metodologies participatives inclusives, integradores de la pluralitat de participants; que captin l'atenció social tant en espais formals, com ara les associacions i les pràctiques reiterades d'acció col·lectiva, com en espais informals de confluència i interacció ciutadana, com ho són les escoles, els mercats, les comunitats veïnals, els equipaments, l'organització d'activitats en l'espai públic, les persones referents de la comunitat, les xarxes socials, entre altres.

El compromís més intens en processos de participació és el que s'entén per coproducció. Efectivament, entre els mecanismes de participació una cosa és obrir vies d'informació pública i consulta en el plantejament d'un projecte d'intervenció, i una altra coproduir-lo (Parés, 2017). La coproducció radica en transitar dels processos habituals de consulta (audiències públiques, convocatòries consultives, sessions informatives) a la responsabilitat del veïnat en el plantejament inicial i el procés de desplegament posterior del projecte d'intervenció, fet que comporta una acció conjunta (una agenda compartida de tot el procés) d'interès públic entre l'administració pública i les xarxes de base comunitària.

4.2.3 Acció professional i apoderament comunitari

Ja s'ha explicat que el repte ineludible en barris que concentren intenses necessitats socials és l'organització de la comunitat com a punt de partida per al desenvolupament de projectes sociourbans. Una dificultat afegida a aquest objectiu és el fet constatable que en els territo-

ris on es concentren les situacions d'exclusió social és menys probable l'existència de xarxes de base comunitària. En aquestes condicions, una funció primordial de l'activitat professional pública és l'acompanyament en la vertebració de comunitats veïnals. Aquesta funció determina el paper del personal tècnic de l'administració pública en el territori, les característiques dels equips d'intervenció, i la definició dels projectes d'intervenció en les comunitats.

Efectivament, el perfil del o la professional ha de transitar des de les tradicionals –i del tot necessàries– competències tècniques en la prestació d'un servei a les habilitats relacionals en la interacció que protagonitzi amb la ciutadania (Fantova, 2020). Això és, competències combinades d'expertesa tècnica i d'organització de la comunitat, les quals comprenen capacitats de detecció i anàlisi de necessitats, mediació i prevenció de conflictes, i acompanyament en processos d'apoderament comunitari.

De fet, les administracions municipals disposen d'una dilatada experiència en projectes d'intervenció comunitària destinats a enfortir les relacions solidàries de convivència i afavorir processos de canvi des de la perspectiva de la inclusió social. Exemples en aquesta línia: els projectes de detecció veïnal de la solitud no desitjada en persones grans, la proliferació de l'horta urbana, els bancs del temps, els espais de criança i per a les famílies, la mediació en medi obert o per constituir i formalitzar comunitats de veïns, entre d'altres que es podrien llistar. En tots aquests casos, el treball i l'educació social es caracteritzen per intervenir en el context social de referència i tenen per objectiu acompanyar les persones vers l'organització comunitària.

Ara bé, per tal que la intensificació de les interaccions socials tingui per conseqüència la vertebració de comunitat cal que, d'una banda, en el territori hi hagi una població resident estable i, de l'altra, que hi hagi espais físics en què es doni la possibilitat d'intensificar les relacions interpersonals. Aquests llocs, més o menys formalitzats, són els espais públics, particularment els equipaments, i les comunitats veïnals organitzades en finques.

En aquest sentit, el punt fonamental per al projecte pel que fa als seus marges d'intervenció sociourbana és la funció que potencialment poden jugar els equipaments públics en tant que nòduls de vertebració de la comunitat. Des d'aquest punt de vista, els equipaments són

una infraestructura social pública fonamental, espais en què les relacions socials poden intensificar-se possibilitant l'articulació de capital social gràcies a la regularitat de les interaccions interpersonals quotidianes (Klinenberg, 2018). De fet, una diversitat d'equipaments públics (a banda dels centres cívics, que ja es defineixen per ser espais de confluència ciutadana) promouen projectes d'intervenció comunitària més enllà de l'activitat professional específica determinada pel servei o serveis que un equipament en particular pugui oferir. Hi ha centres d'atenció primària de salut que ofereixen sessions i tallers de salut sexual i reproductiva, d'alimentació i/o d'hàbits saludables en general; escoles bressol amb espais familiars per a l'acompanyament de la criança; biblioteques que generen activitats pròpies de l'educació social; escoles que aborden l'educació prenent de referència les comunitats d'aprenentatge amb les famílies i el seu entorn social.

Tot això comporta transitar cap a una visió diferent de la funció social dels equipaments, en el sentit de transcendir la purament prestadora de serveis professionalment definits i/o contenidora d'activitats promogudes per l'administració municipal, per passar a ser, també, intensificadora d'interaccions socials i facilitadora de processos d'autoorganització de la comunitat (Brugué, Boada i Blanco, 2013). En aquest sentit, és cabdal planificar els equipaments en el territori i els espais públics que els envolten atenent a criteris d'obertura a la confluència ciutadana, inclusió relacional i densificació del teixit comunitari. És sobre aquesta base que resulta possible el pas a la vertebració de xarxes de base comunitària en contextos de dificultats estructurals per a la participació.

4.3 SOCIALS: CONCEPTUALITZACIÓ I MESURA

L'objectiu de generar condicions que afavoreixen la reducció de les desigualtats és un repte majúscul. Però en els balanços d'actuació de projectes urbans aquest propòsit acostuma a presentar-se com a poc reeixit. Per dues raons, fonamentalment: una de caràcter estructural; l'altra per qüestions de caràcter metodològic.

Des del punt de vista de les condicions estructurals, és important tenir en compte la discussió teòrica que hi ha entre aquells plantejaments que afirmen que enfrontar les desigualtats socials requereix polítiques públiques redistributives de caràcter general promogudes pels es-

tats (les quals impactarien positivament sobre els barris), respecte d'aquells altres que afirmen que la desigualtat social també arrela en el lloc de residència (en les condicions i expectatives de vida del barri) i en el ventall d'oportunitats vitals que proporciona el territori (accés universal als serveis i els equipaments, per exemple).

Així, els factors estructurals de la desigualtat estan relacionats amb el tipus de mercat de treball, l'estructura salarial, la redistribució via impositiva que permet generar inversions en polítiques públiques (per exemple, en matèria d'habitatge, salut, educació o atenció social). Per fer-hi front, els municipis desenvolupen polítiques redistributives i de promoció social pensades per cobrir necessitats socials al descobert. Però la solució integral dels problemes d'inclusió social derivats d'aquests factors estructurals es troba fora de l'abast de la capacitat de realització de les administracions locals. Perquè són de caràcter sistèmic i les institucions pròpiament competents en com s'aborden aquestes situacions són de caràcter supra-municipal (en el nostre cas, la Unió Europea, el Govern de l'estat, i, en menor mesura, els governs autonòmics).

Ara bé, iniciatives com la de la Llei de Barris o el Pla de Barris de Barcelona parteixen del plantejament que, a banda de les condicions estructurals generals esmentades, hi ha un «efecte barri» que explica en part la persistència de l'estructura de les desigualtats socials en el territori (Nel-lo, 2021). Segons aquest enfocament, la intervenció pública local sobre els territoris podria tenir efectes de disminució de les desigualtats, tot millorant objectivament les condicions de vida de les persones que hi viuen. En aquest sentit, les polítiques locals s'han d'orientar seguint criteris de redistribució de renda entre els barris d'un municipi, àmbit metropolità i/o província, fonamentalment mitjançant inversions en polítiques públiques que garanteixin la redistribució d'oportunitats, especialment en matèria d'habitatge i espai públic, mobilitat interna i connectivitat interurbana, educació i cultura, serveis de benestar de proximitat, i dinàmiques d'apoderament comunitari. Així, les polítiques públiques locals tindrien l'efecte d'incrementar les oportunitats vitals del veïnat resident, possibilitant que a llarg termini es donessin millors condicions per a una reducció objectiva de l'estructura de desigualtats.

Metodològicament parlant, la qüestió pertinent és en relació amb què (sobre quina mena de situacions contextuais) es compara i es mesura la reducció efectiva de les desigualtats. Hi ha tres possibilitats:

- **Comparar l'estructura de desigualtats en el marc del mateix barri** objecte d'intervenció, tot comparant una situació inicial en una data concreta amb la generada un cop el projecte d'intervenció estigui en fase avançada de realització.
- **Mesurar l'estructura de desigualtats en relació amb el conjunt del municipi i entre cadascun dels seus barris**, a fi de conèixer la millora en el posicionament social del barri objecte d'intervenció respecte de la realitat municipal àmplia.
- **Comparar la relació de desigualtats entre el barri en què s'intervé respecte del municipi**, i entre aquest i **el seu entorn** comarcal, provincial o metropolità.

Les tres mesures comparatives ens donen una informació diferent. La primera mesura la situació del barri que, en cas de millorar les seves condicions, se'n podria atribuir la causa a la dinàmica del barri o bé a la millora general del municipi. La segona permet conèixer si la millora és percentualment més elevada o reduïda respecte de la del conjunt del municipi i, si les dades disponibles ho permetessin, es podria observar si s'han produït canvis en el posicionament del barri en relació amb l'índex de vulnerabilitat social dels diferents barris del municipi. La tercera comparativa precisa els canvis

produïts en el barri i el municipi respecte del seu entorn territorial. En aquest sentit, una bona experiència metodològica seria aquella en què el projecte en tant que variable independent hagués contribuït no sols a la millora de la posició del barri respecte del conjunt del municipi, sinó que també hagués influït en la del municipi respecte del seu entorn comarcal, provincial i/o metropolità.

4.3.1 La desigualtat social: una realitat multidimensional

En el següent apartat d'aquest marc conceptual s'aprofundeix sobre quins eixos de polítiques públiques convé desplegar prioritàriament per revertir estructures socials marcadament desiguals als barris. Però amb la finalitat de concretar sobre quines condicions objectives de desigualtat s'ha de poder intervenir, es destaquen aquestes cinc de fonamentals:

- **Les materials.** Fonamentalment, tenen a veure amb les desigualtats accentuades en matèria de renda disponible i de l'habitatge. Al territori, la intervenció sobre les mateixes s'ha de produir incrementant indirectament la capacitat econòmica de la població. Per exemple, gràcies a una xarxa de serveis de benestar de proximitat de qualitat i universalment accessibles (socials, ocupacionals, de garantia d'ingressos, culturals, esportius i de salut), la política pública d'habitatge, i a procediments com la tarificació social en els preus públics, la reducció de taxes municipals en funció de la renda, la promoció de beques o l'estipulació de preus assequibles per a activitats socioeducatives i culturals.
- **Les promocionals.** Relatives a aquelles polítiques públiques pensades per incrementar les possibilitats de prosperar i frenar processos de transmissió intergeneracional de la desigualtat. En aquest sentit, destaquen els projectes en matèria educativa, especialment en els àmbits de l'educació infantil, l'abandonament o el fracàs escolar, i la bretxa digital per raons d'edat, renda i nivell educatiu de la unitat familiar.
- **Les d'accessibilitat.** Referents a la capacitat d'accés universal a l'espai públic i els equipaments del territori, de manera que el context del barri no exclouï sectors socials de la dinàmica social pública, sigui per raons de gènere, edat, discapacitat, origen o posició social.

- **Les relacionals.** Vinculades, d'una banda, amb la prevenció de l'aïllament i la solitud no desitjada; de l'altra, amb l'augment de la densitat comunitària, de les relacions de convivència entre grups diferents, de la capacitat d'organització de l'acció col·lectiva per abordar desafiaments comuns i revertir els processos d'estigmatització que percudeixen encara més sobre les situacions de risc social.
- **Les diferències.** Enteses en tant que pràctiques d'acomodació de la diversitat en un marc convivençial comú (Giménez, 2015), de forma que s'estronquin processos de segregació per raons de gènere, edat, origen etnocultural, situació sociosanitària o diversitat funcional. En aquest sentit, és clau l'atenció específica a les diferències des de la perspectiva interseccional en tant que element transversal a totes les intervencions definides per intervenir sobre les desigualtats, ja que les diferències poden jugar un paper multiplicador de la desigualtat en la globalitat de l'estructura social.

La intervenció sobre totes aquestes situacions objectives de desigualtat ha de ser sempre monitoritzable i avaluable. D'aquí la importància de disposar d'un sistema d'indicadors que siguin vàlids i fiables.³ Vàlids en el sentit que mesurin efectivament les variables de les desigualtats sobre les quals s'intervé. Fiables, d'acord amb la necessitat que la mesura sigui prou objectiva com perquè qualsevol que operi amb els indicadors arribi als mateixos valors.

La fiabilitat dels indicadors depèn del fet que metodològicament es construeixin de la mateixa manera i segons les mateixes fonts d'informació en el decurs del temps. Tot plegat ha de permetre avaluar els projectes comparant les condicions objecte d'intervenció per períodes de temps, relacionant la posició del barri amb el seu municipi i respecte de l'entorn territorial ampli.

La funció d'un marc operatiu (posterior a aquest marc conceptual) és definir els objectius operatius del projecte i una bateria bàsica d'indicadors a disposar pels diferents projectes aixoplugats sota el paraigua del Projecte Barris i Comunitats. No obstant això, s'ha d'ad-

vertir d'entrada que hi ha diferències notables entre municipis pel que fa a la gestió de la informació i el coneixement, fet que dificulta l'estandardització d'indicadors. Però malgrat tenir en compte aquesta dificultat, el fet és que s'ha de disposar d'una relació bàsica d'indicadors que donin compte de:

- **Demografia.** L'estructura d'edats i sexe, la població d'origen extracomunitari i l'expectativa de vida.
- **Cohesió social.** El nivell de renda comparada amb la del conjunt de la ciutat, l'índex d'atur, la presència de col·lectius amb necessitats d'atenció social i el percentatge de població atesa pels serveis socials.
- **Educació.** La formació curricular: el percentatge de població amb estudis superiors i el d'abandonament escolar prematur.
- **Habitatge.** La densitat residencial, l'estat del parc de l'habitatge i les situacions d'infrahabitatge.
- **Espai públic i mobilitat.** La tipologia i distribució dels equipaments, els espais públics i les zones verdes; les infraestructures de connectivitat amb la ciutat i l'entorn metropolità.
- **Activitat social i comunitat.** El mapa d'actors socials del territori, la relació de recursos organitzatius públics, associatius, privats i comunitaris amb capacitat d'acció col·lectiva.

³ Una relació prou exhaustiva d'indicadors en base a 9 dimensions (demografia, cohesió social i urbana, convivència i seguretat, habitatge, economia, mobilitat, sostenibilitat urbana, ecologia i territori i governança) és la de l'IERMB (2020).

Àmbits d'intervenció del projecte barris i comunitats

05.

A continuació es presenten tres àmbits de polítiques públiques estratègiques d'intervenció sociourbana: les que tenen a veure amb la promoció d'espais de sociabilitat (serveis, equipaments públics i comunitats de veïns); les relatives a la promoció d'una existència autònoma, que es fixen en assegurar les condicions materials necessàries per a una vida digna; i les que promouen la igualtat d'oportunitats, això és, la possibilitat estructural de prosperar superant processos de transmissió intergeneracional de desigualtats. És important precisar que, pel que fa als projectes vinculats al Projecte Barris i Comunitats, aquests tres àmbits o feixos de polítiques públiques no són mútuament excloents ni es presenten amb ànim d'exhaustivitat, sinó com a guia indicativa de continguts del projecte.

En l'apartat anterior s'han presentat quines condicions objectives delimiten el terreny de joc al qual s'ha de referir el Projecte Barris i Comunitats, i en funció d'aquestes, quina mena d'objectius haurien de considerar-se en els projectes d'intervenció. En síntesi:

- La composició de la població, que guanyarà en cohesió en la mesura que sigui més internament heterogenia tant pel que fa a les posicions socioeconòmiques com a l'estructura de la morfologia urbana.
- La densitat d'estructures comunitàries, en tant que prerequisit per a l'acció col·lectiva i base de suport per al desplegament de projectes d'intervenció sociourbana.
- La diversitat de condicions de les relacions de desigualtat, de manera que les intervencions que les abordin hauran de considerar el criteri de la seva multidimensionalitat i les condicions d'interseccionalitat.

La funció de les polítiques públiques de millora de les condicions de vida és redistribuir recursos i afermar reconeixements en forma de projectes, béns i serveis que tinguin per finalitat transformar les condicions objectives de desigualtat (materials, promocionals, d'accessibilitat, relacionals, relatives a les diferències) en oportunitats socials de desenvolupament inclusiu. La idea fonamental és que aquestes polítiques públiques han de garantir drets a un nivell operatiu.

Així, una intervenció sociourbana regida per criteris d'inclusió social ha de contenir en les següents característiques fonamentals: procurar reduir situacions concretes

de desigualtat que comporten risc d'exclusió; millorar la connectivitat i les relacions de convivència entre persones i diferents grups residents al territori; capacitar les estructures comunitàries i la trama associativa veïnal per a una participació social sostenible; incloure en la conceptualització de la intervenció les diferents necessitats d'atenció que es deriven de la diversitat social: sexual, afectiva, de gènere, etnoculturals, de cicle de vida, de diversitat funcional.

Partint d'aquestes consideracions, els projectes municipals de polítiques públiques locals poden elegir diferents eixos d'intervenció, però és convenient precisar que els municipis han d'oferir prioritàriament projectes que des de les mateixes competències municipals generin l'impacte social més gran possible en termes d'equitat, entre els quals poden destacar-se: la planificació urbanística i les polítiques locals d'habitatge, la intervenció en la via pública i la gestió de subministraments bàsics, els serveis d'atenció i promoció socials (aquí s'inclouen els serveis socials, de promoció econòmica i garantia d'ingressos, de cultura i esports, els dispositius de cures de llarga durada), l'educació infantil 0-6 i el conjunt de la planificació educativa territorial curricular i extracurricular, i les intervencions urbanes de configuració de la ciutat, en matèria d'activitat, mobilitat i gestió del verd urbà, que tenen com a propòsit revertir la tendència al canvi climàtic, les conseqüències del qual afecten especialment les posicions de classe més subalternes.

Tots aquests elements convergeixen en el concepte de **dret a la ciutat**. Es tracta d'una perspectiva polític-normativa urbana que promou la idea segons la qual un conjunt de drets de ciutadania s'han d'articular capacitant les persones residents a la ciutat a viure-la en plenitud i autonomia. El dret a la ciutat es defineix per dos grans àmbits de drets: els fonamentats en les condicions materials de vida i els referents a les identitats (Garcia-Chueca i Vidal, 2019). Els primers exigeixen polítiques redistributives i redistributives de promoció d'una vida saludable i autònoma. Els segons donen peu a polítiques de reconeixement de les diferències en la configuració de la dinàmica social i la morfologia urbanes. Per exemple, mentre uns es juguen la seva efectivitat en polítiques públiques de sanejament i subministraments, serveis bàsics, transport públic, mobilitat o habitatge, els altres porten a reconsiderar les infraestructures socials urbanes i el disseny dels serveis personals en funció de les diferències –que comporten necessitats específiques–

pròpies de determinats segments de la població (segons diversitat sexual, afectiva, de gènere, etnoculturals, de cicle de vida, funcionals). Òbviament, les dimensions material i identitària del dret a la ciutat convergeixen en diverses polítiques públiques locals, com per exemple en el criteri de l'accessibilitat universal en la via pública i els equipaments, la tipologia de l'habitatge en funció de la discapacitat i/o la dependència funcional, o bé la perspectiva de gènere en la configuració dels espais públics i en les polítiques relatives a les cures. Per tant, actualment el dret a la ciutat es declina interseccionalment i aspira al repte de la cohesió social, definida en termes d'equitat i reconeixement de diferències en un marc comú de convivència.

El que porta a considerar l'ordenació del que podria denominar-se com a «feixos de projectes», pensats en funció dels elements fonamentals de desenvolupament social a partir de polítiques públiques sociourbanes orientades pel valor de la inclusió i la finalitat de l'apoderamentament comunitari. Aquests feixos de projectes no són exhaustius (no delimiten exhaustivament què seria realitzable), sinó indicatius: apunten què és prioritari considerar a un nivell conceptual per tal d'assolir fites de transformació de les condicions objectives de desigualtat. A continuació s'enuncien en termes de promoció de drets relatius a: 1) Els espais de sociabilitat; 2) L'existència autònoma; 3) La igualtat d'oportunitats.

5.1 PROMOCIÓ D'ESPAIS DE SOCIABILITAT: ESPAI PÚBLIC, EQUIPAMENTS I COMUNITATS VEÏNALS

El contingut d'aquest àmbit es vincula a la unitat territorial que compon el barri, la qual s'ha d'interpretar com a llar compartida, l'espai ampli de pública concurrència delimitat per una identitat pròpia composta pels espais, els equipaments i la via pública en tant que infraestructures socials bàsiques de l'entorn urbà. D'aquí que les intervencions urbanes de millora dels espais públics, els equipaments (culturals, cívics, educatius, esportius, d'atenció social i de salut pública) i la via pública puguin definir-se com a projectes d'intervenció sobre espais de sociabilitat. Aquests espais són infraestructures socials que ben direccionades incentiven la intensificació de les relacions socials, la qualitat de la convivència veïnal i reforcen la identitat positiva del barri.

Pel que fa als espais públics, els seus usos no són un producte inequívoc de la planificació urbana, sinó que es conformen amb els hàbits dels veïns i les veïnes. En aquest sentit, convé que el veïnat contribueixi a perfilar una definició socialment participada dels usos de l'espai públic. Des de la perspectiva de la inclusió social, els espais públics s'han de pensar perquè garanteixin l'accessibilitat, conseqüència del reconeixement institucional de les necessitats expressades per les diferències (sexual, afectiva, de gènere, d'edat, funcionals i etnoculturals), la seguretat i la prevenció de conflictes.

En relació amb els equipaments en general i els públics en particular, la seva principal característica és que conformen espais específics de connectivitat social (Klinenberg, 2018). Alguns d'aquests equipaments, particularment els centres cívics, estan funcionalment pensats per contenir activitat social, però la gran majoria, com ara les escoles, els centres d'atenció primària de salut, les biblioteques o els centres de serveis socials es defineixen exclusivament pels serveis que ofereixen. Un projecte de canvi des de la perspectiva de l'enfortiment de la comunitat és assajar intervencions pensades per guanyar una major polifuncionalitat dels equipaments públics del barri (Brugué, Boada i Blanco, 2013). Segons tres plantejaments:

- Primer, per generar **pautes de coordinació i acció transversal** entre equips professionals a l'hora de treballar problemàtiques comunes que requereixen de diversos enfocaments.

- Segon, per plantejar una **relació de continuïtat urbana entre els equipaments i els seus contorns d'espai públic**, de manera que s'intensifiqui el potencial de connectivitat social de l'estructura urbana resultant de la suma entre equipament i espai connex (Sennett, 2019).
- Tercer, per afavorir que **les xarxes de base comunitària** puguin ubicar-se en els equipaments a fi de contribuir amb projectes d'intervenció propis en el desenvolupament dels serveis de benestar de proximitat.

Els espais públics i els equipaments es relliguen els uns amb els altres gràcies a les pautes de mobilitat en la via pública. És públic i notori que l'activitat i l'increment de les interaccions socials en els carrers i les places depenen de la pacificació del trànsit rodat, la definició d'entorns segurs per als vianants, l'ampliació del verd urbà i les places, i la preservació del comerç de proximitat.

5.2 GARANTIA D'UNA EXISTÈNCIA AUTÒNOMA: HABITATGE, OCUPACIÓ I CURES

Aquest àmbit es refereix a aquell conjunt de condicions bàsiques per al sosteniment de la vida dins els marges actuals d'organització social. D'aquí que prenguin relleu aquella mena de projectes centrats en tres factors bàsics d'inclusió: l'habitatge, l'ocupació i les cures. Pel que fa a les polítiques públiques d'inclusió residencial, els objectius es poden definir per promoure l'heterogeneïtat social al barri i alhora l'accessibilitat universal a l'habitatge. D'altra banda, la generació d'oportunitats d'ocupabilitat i la garantia d'ingressos són fonamentals per a la inclusió en la dinàmica social, condicionada en gran manera per l'accés a un treball i la capacitat –bàsica– de consum. Finalment, les cures en el marc de la vida quotidiana posen al descobert que la sostenibilitat de les societats depèn de la capacitat de cura (exercida molt majoritàriament per les dones) en els àmbits relacionals, comunitaris i familiars, raó per la qual es fa imprescindible projectar polítiques públiques de suport i atenció a les persones que exerceixen les cures, especialment en aquells casos que requereixen més intensitat d'atenció i dedicació.

5.2.1 Accessibilitat universal a l'habitatge

Les expressions de la desigualtat social en matèria d'habitatge es desgranen en quatre dimensions. Dues es refereixen pròpiament a les condicions de l'habitatge: les dificultats econòmiques per accedir-hi, l'exclusió social residencial que té les seves màximes expressions en la pèrdua de l'habitatge i les condicions de vida en infra-habitatge (Godàs, 2020; Donat, 2020). Les altres dues són relatives als processos socials residencials del territori: les condicions de gentrificació a conseqüència de l'especulació amb el preu del sòl i l'alça de preus dels arrendaments i la propietat immobiliària; la segregació residencial, això és, l'especialització del territori en residents de posicions de classe que concentren necessitats socials o que es troben en situació de precarietat (Nel-lo i Blanco, 2015; Trilla, 2002).

Arribats a aquest punt, l'urbanisme esdevé clau per a la lluita contra les desigualtats en l'habitatge. L'urbanisme és el conjunt de coneixements per actuar sobre la realitat urbana i el territori. Combina un component d'anàlisi sincrònic de la ciutat amb un altre de normatiu: planifica l'estructura i la composició social de la població per al

territori en qüestió. Els municipis són actors principals en urbanisme i planificació urbana. Els Plans d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM) i el Planejament Derivat constitueixen una eina normativa fonamental per gestionar la dinàmica urbana i intervenir en polítiques públiques d'habitatge. En aquest sentit, la qüestió essencial a abordar no és quines són les necessitats dels i les residents actuals que s'han de contemplar en l'ordenació urbana –que també–, l'element clau és quina és l'estructura sociodemogràfica de la població que la planificació urbana promou. Aquesta qüestió comporta una decisió política transcendental.

Des de la perspectiva de la inclusió social és molt important concebre les polítiques urbanes considerant la pluralitat de perfils socials, de manera que, fonamentalment, es promogui la inclusió residencial i alhora es controlin les tendències tant a la gentrificació com a la segregació. Pel que fa a les polítiques locals d'habitatge en territoris que concentren situacions de vulnerabilitat social, és pertinent considerar quatre línies d'intervenció bàsiques:

- L'habitatge en general i el de lloguer en particular s'ha de concebre des del punt de vista dels cicles vitals, per adequar-lo a la diversitat de situacions evolutives de les vides. Dos exemples il·lustren aquesta idea. D'una banda, hi ha les evolucions familiars, que al llarg del temps varien de composició com a unitats de convivència (emancipació dels components joves), però que també poden variar d'estructura en itineraris de recomposició familiar (ruptures i noves confluències familiars). De l'altra, es troben les diferents necessitats del cicle vital: l'habitatge d'emancipació per a les persones joves i les condicions d'habitabilitat per a les persones grans (les quals poden presentar limitacions a l'autonomia funcional i/o discapacitat).
- És necessari planificar la provisió –diversificada en el territori– d'habitatges HPO destinats fonamentalment a l'arrendament. I una segona fórmula que fa concórrer les claus d'equipament i residencial és la promoció d'habitatges en sòl d'equipaments. Es tracta de projectes residencials específicament pensats per donar resposta a les necessitats de col·lectius diferents: per a persones joves en procés d'emancipació, per a la preservació de l'autonomia funcional en el cas de persones grans, per acomodar la diversitat funcional, i també per casos d'atenció social a persones i unitats familiars.

És important precisar que la responsabilitat pública en la provisió d'habitatges es pot concretar instrumentant diferents fórmules de gestió: promoció i gestió pública directa, concessions administratives o cessions d'ús en sòl públic demanial, compra pública d'habitatge.

- És estratègic fomentar la rehabilitació del parc privat d'habitatges més envellit, segons una diversitat d'objectius: adequar les finques a les normatives vigents en habitabilitat i accessibilitat; millorar l'eficiència energètica; adaptar els habitatges a les necessitats funcionals de la gent gran i/o amb diferents tipologies de discapacitat; intervenir especialment en aquelles finques que presenten una alta complexitat material (constructiva) i social. Les intervencions en rehabilitació representen una magnífica oportunitat per constituir comunitats de veïns en finques, sobretot en aquelles zones en què no existeix organització veïnal.
- Hi ha d'haver línies d'intervenció específica per abordar l'exclusió social residencial que combini recursos d'habitatge i garantia d'ingressos. En aquest sentit, es troben les fórmules d'habitatges de lloguer social, en què els municipis, mitjançant els serveis socials, determinen què paguen les persones o les famílies en funció de la renda familiar disponible, amb complement de subvenció pública; els habitatges d'inclusió, recursos residencials de caràcter temporal que comporten un seguiment d'atenció social a la persona o unitat familiar que empra el recurs. Aquests recursos residencials es combinen amb altres dispositius de suport instrumentats pels serveis socials, com ara l'atenció a la pobresa energètica i l'optimització de l'eficiència de la despesa d'energia en la llar, així com les accions per evitar la pèrdua de l'habitatge (ajuts puntuals al lloguer i al pagament d'hipoteques i subministraments, o els serveis d'intermediació dels deutes d'arrendament o hipotecaris).

5.2.2 Oportunitats d'ocupabilitat i garantia d'ingressos

D'altra banda, en matèria d'ocupació i promoció econòmica els municipis no tenen les competències que disposen en urbanisme. No obstant això, l'ocupabilitat i la garantia d'ingressos constitueixen palanques clau d'inclusió social que connecten clarament amb la capacitat

d'adquirir o arrendar una llar i sostenir-la. Des del punt de vista de les condicions materials per a una vida autònoma, els ingressos monetaris derivats del treball i l'accés a un habitatge són les dues cares d'una mateixa moneda. Les prestacions econòmiques condicionades per casos d'insuficiència de renda, com ara l'Ingrés Mínim Vital a escala d'Estat, la Renda Garantida de Ciutadania a Catalunya, els projectes pilot de garantia de rendes o les prestacions econòmiques tramitades pels serveis socials municipals, no substitueixen la condició de treballar per sostenir un habitatge i tenir l'opció per a una vida autònoma. D'altra banda, projectes del tipus Salari Mínim de Ciutat, propis de grans ciutats, depenen directament de la capacitat de concertació social del municipi i de la voluntat política de generar condicions de contractació pública que marquin com a llindar salarial el salari de referència de la ciutat (SR) per poder-hi viure (Lain, 2019).

Però en la línia d'afavorir processos d'inserció laboral i generació d'activitat empresarial, l'univers municipal acostuma a desenvolupar una miriada de projectes. Uns destinats a millorar les competències professionals mitjançant la formació dels col·lectius amb més dificultats d'inserció: joves, dones, persones aturades de llarga durada, majors de quaranta-cinc anys, famílies en situació de risc social (per les condicions d'atur de tots els seus components o per monoparentalitat), persones amb discapacitat. Uns altres pensats per desplegar projectes d'emprenedoria i autoocupació, en funció de les característiques de l'activitat econòmica del municipi. En qualsevol cas, els projectes sempre basculen entre l'orientació, la formació, i la generació d'emprenedoria, i pivoten entre els serveis socials i els serveis específics d'ocupació i promoció econòmica. Aquí la qüestió important és quin nivell de connexió poden tenir aquests programes amb el context econòmic del barri, la ciutat i l'entorn metropolità, de manera que es puguin dur a

terme participadament pactes territorials per a l'ocupació que ajustin els serveis d'acompanyament i formació a l'oferta ocupacional del territori.

5.2.3 Cures a la vida quotidiana

Finalment, en l'àmbit de les polítiques públiques centrades en l'atenció i el suport a la vida quotidiana, les cures prenen un relleu especial. Resulta evident que en el decurs de la seva existència tothom requereix cures i que totes les persones en poden oferir. L'atenció en les cures posa al descobert l'íntima connexió funcional entre el treball fora de l'àmbit de la llar i comunitari i l'activitat de sosteniment de la vida entre les relacions familiars i de proximitat, activitat que és molt predominantment femenina per imposició de les relacions de poder patriarcals, accentuades per la fractura social entre els universos de treball i família concordants amb l'evolució del capitalisme.

D'acord amb això, convé assignar centralitat a la prestació de serveis i recursos de suport a les cures, especialment en aquells casos en què la seva intensitat és més accentuada, com en el cas de l'atenció a la petita infància o a les situacions de minva d'autonomia funcional, dependència o discapacitat. Però també, des del punt de vista simbòlic i normatiu, és imprescindible el reconeixement institucional de l'activitat de les cures en general; mostrar el fet que aquestes són bàsiques per al sosteniment de la vida i, en conseqüència, per a la viabilitat del conjunt del sistema d'organització socioeconòmic. En aquest sentit, prenen significació aquells projectes d'intervenció que habiliten espais de relació entre persones que proporcionen cures i que, des de l'apoderament que comporten les dinàmiques relacionals, poden desencadenar accions d'ajuda mútua comunitària i de superació del biaix de gènere que comporta la cura en el marc de la vida quotidiana.

5.3 IMPULS DE LA IGUALTAT D'OPORTUNITATS: EDUCACIÓ I SALUT

Les possibilitats de prosperar i seguir projectes de vida autònoms delimiten el significat de la igualtat d'oportunitats. Parlem d'aquelles polítiques públiques –fonamentalment de caràcter redistributiu– que tenen per funció garantir l'accés a serveis i prestacions que proporcionen oportunitats vitals en termes de futur, en el sentit que estan pensades per neutralitzar els efectes de l'estructura de les desigualtats socials sobre el marge de maniobra personal. Per exemple, els serveis d'**educació** formal i el conjunt de pràctiques educatives extra-curriculars són especialment importants per contrarestar les tendències estructurals de risc d'exclusió social que es transmeten intergeneracionalment. D'altra banda, els determinants socials en matèria de **salut** mostren que la millora de les condicions personals (subjectives) de salut depenen en gran part d'intervencions públiques d'entorn i estructurals orientades a intervenir sobre aquests determinats, segons el propòsit de generar condicions de vida més saludables.

5.3.1 Educació

Els serveis d'educació i el conjunt de pràctiques educatives són especialment importants per interceptar les tendències estructurals d'exclusió social que poden hipotecar el futur d'infants i joves. En aquest sentit, la mobilització de recursos educatius públics i associatius ha de comprendre les especificitats de franges d'edat especialment sensibles de l'itinerari educatiu: petita infància (0-6), el reforç dels serveis en educació curricular i extracurricular a fi de promoure l'èxit escolar, disminuir el fracàs en els estudis i evitar l'absentisme (12-16); l'increment de l'oferta d'educació en el lleure i les activitats esportives, que permetin aprofundir en la transmissió de valors cívics i en la qualitat de les xarxes relacionals; l'abordatge de línies de recuperació d'estudis curriculars i d'inserció laboral per als joves (16-24); i, finalment, procurar facilitat d'accés als serveis culturals, essent les biblioteques referents territorials de cultura i nòduls dels ecosistemes educatius comunitaris.

Des del punt de vista de la comunitat, el valor afegit dels projectes de caràcter educatiu és que les seves accions

permeten abordar l'univers de les famílies, fet que facilita tractar diferents situacions associades a trajectòries familiars en risc o situació d'exclusió social i a les mancances d'habilitats parentals. D'altra banda, projectes educatius com els d'entorn, faciliten pautes de coordinació entre equipaments i serveis públics d'educació (infantil, obligatòria, postobligatòria i professional), culturals (particularment, les biblioteques i els centres cívics), esportius (espais públics municipals i clubs), les entitats socials educatives en el lleure (caus i esplais, activitats extraescolars, casals de joves), i l'associacionisme veïnal.

5.3.2 Salut

Pel que fa a la salut, des de la posada en marxa el 2005 del projecte Salut als Barris, impulsat pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya i emmarcat en el desplegament de la Llei de Barris de 2004, l'equitat en salut és un dels objectius de les intervencions sociourbanes que tenen per finalitat la millora de les condicions de vida.

La idea central és que l'estructura de desigualtats socials condiciona negativament les oportunitats de salut entre les franges de població que presenten major vulnerabilitat, a causa de factors clau com la classe i les condicions de treball, el sexe, el lloc de residència, l'origen etnocultural o l'aïllament relacional. Tant des d'un punt de vista objectiu (l'estat en què un individu es troba) com subjectiu (la percepció sobre l'estat), la tendència que presenta un col·lectiu a patir deficiències de salut correlaciona amb la vulnerabilitat social que aquest pugui concentrar, o bé els problemes de salut accentuen el risc d'exclusió en les persones i famílies socialment més precaritzades.

En termes d'intervenció pública, l'equitat en salut en sentit col·lectiu requereix intervencions que escometin els determinants socials negatius de la salut. Des del punt de vista de l'individu, l'equitat en salut significa que s'assignen els recursos en funció de les seves necessitats específiques.

Seguint aquesta lògica, els projectes sociourbanes en els barris que tenen per vector la salut es desdoblen en:

- a) Intervencions en la via pública i els espais públics que tenen per objectius la pacificació de la mobilitat rodada, la disminució de la contaminació i la renaturalització de l'entorn construït mitjançant la planificació del verd urbà, en sintonia amb les accions urbanes preventives del canvi climàtic.
- b) El desenvolupament de projectes de salut comunitària i de promoció d'hàbits saludables. Es tracta d'intervencions especialment centrades en: la salut alimentària i l'exercici físic regular; els coneixements i l'assessorament en salut sexual i reproductiva (relacions sexuals lliures i respectuoses, i planificació familiar), especialment per a joves i persones (fonamentalment dones) d'altres orígens etnoculturals; la prevenció del consum de drogues, l'abús de l'alcohol i altres addiccions comportamentals; l'atenció en hàbits saludables en persones grans que pateixen aïllament relacional o diversos graus de dependència, i la promoció de l'envelliment actiu i la garantia de les cures en el domicili i l'entorn comunitari.

Novament, aquesta mena de projectes ofereixen l'oportunitat de millorar els sistemes de coordinació entre els serveis i equipaments de benestar de proximitat (com ara els CAP, els serveis socials i les escoles) i el teixit associatiu del barri.

Transformar revitalitzant socialment els barris i comunitats

06.

Del treball conceptual realitzat fins aquí en deriva una conclusió principal: els criteris que hauran de guiar la identificació de projectes d'intervenció sociourbana en barris caracteritzats per la concentració de perfils socials en situació de risc responen a un doble objectiu interrelacionat: a) impulsar trajectòries d'apoderament comunitari; b) afavorir processos de reducció de les desigualtats socials i d'increment de les trajectòries de prosperitat. Precisar aquesta mena de projectes requereix una relació de criteris especialment centrats en les característiques del procés de desplegament de les intervencions, les quals han de conjugar quatre elements nuclears:

- **Que la capacitat d'impacte social transcendeixi l'àmbit delimitat de la intervenció**, això és, que les xarxes de base comunitària activades pels projectes es mantinguin compromeses en la ideació i desplegament de polítiques públiques sociourbanes més enllà del període d'implementació del Projecte de Barris i Comunitats.
- **Que les intervencions tinguin per denominador comú l'orientació vers la millora de les condicions de vida**, en el sentit que afavoreixin un increment de les oportunitats de desenvolupament social i, a llarg termini, una reducció objectiva de les desigualtats.
- **Que es prengui com a valor de cohesió l'heterogeneïtat social** i que, en conseqüència, les accions prenguin en consideració el control dels processos territorials de gentrificació i segregació.
- **Que els projectes comparteixin la característica d'arrelar en infraestructures socials urbanes**, raó per la qual han de contenir una o més d'aquestes bases estructurants de la intervenció: espais públics, equipaments públics i comunitats veïnals.

Així, les propostes adreçades al Projecte Barris i Comunitats hauran de combinar diferents possibilitats d'intervenció atenent a tres variables clau: les condicions objectives de desigualtat social; les principals polítiques urbanes i d'inclusió social en curs al barri; la presència –o, en el seu defecte, deficiència o absència– de base associativa amb capacitat d'implicació i cooperació públiques.

I els projectes d'intervenció s'hauran de vincular a aquell conjunt de polítiques públiques que tenen per objectiu la reducció de l'estructura de desigualtats socials,

en les diferents dimensions que aquesta pugui prendre: materials (estrictament econòmiques), promocionals (dèficit d'accés a les oportunitats de prosperar), relacionals (aïllament i/o solitud no desitjada), d'accessibilitat (impossibilitat de mobilitat autònoma en els àmbits de pública concurrència) i les relatives a les diferències (sexuais, afectives, de gènere, de cicle de vida, funcionals, etnoculturals) que poden generar situacions de discriminació i, en aquest sentit, accentuar relacions de desigualtat.

Tenint en compte aquestes consideracions, a un nivell indicatiu i com a proposta de prioritització, en aquest document s'han identificat tres feixos de polítiques públiques sota el paraigua normatiu del dret a la ciutat:

- Promoció dels espais de sociabilitat.** Intervencions urbanes de millora dels espais públics, els equipaments i la via pública, en tant que infraestructures socials que intensifiquen les relacions interpersonals i faciliten la vertebració de les comunitats veïnals. Un element clau que vincula les infraestructures socials amb l'apoderament comunitari és el criteri de la polifuncionalitat dels equipaments públics, en el sentit que es configurin com a espais que combinin l'activitat professional (la prestació de serveis específics) amb l'organització de la comunitat.

b) Garantia d'una existència autònoma. projectes centrats en tres factors bàsics d'inclusió: l'habitatge, l'ocupació i les cures. Al primer hi prenen relleu les polítiques públiques d'inclusió residencial que promoguin l'heterogeneïtat social al barri, de manera que es controlin i reverteixin les tendències a la segregació i la gentrificació. D'altra banda, les oportunitats d'ocupabilitat i la garantia d'ingressos són fonamentals per generar la base de cohesió social necessària perquè la dinàmica comunitària tingui l'oportunitat de florir; connecten clarament amb la capacitat d'adquirir o arrendar una llar, i estableixen la població en el territori. Finalment, en el procés vital delimitat per la quotidianitat, és crucial atendre a les cures que en diferents graus i intensitats (en funció de les situacions personals i de cicle de vida) fan possible el sosteniment de la vida quotidiana en contextos primaris de relació social.

c) Impuls de la igualtat d'oportunitats. Els serveis d'educació formal i el conjunt de pràctiques educa-

tives extracurriculars són especialment importants per estroncar les tendències estructurals de risc d'exclusió social que es transmeten intergeneracionalment. D'altra banda, l'objectiu de l'equitat en salut requereix intervencions públiques que prenguin de referència els determinants socials negatius en matèria de salut, intervenint en l'entorn construït (pacificació de la xarxa viària, renaturalització urbana) i en projectes de salut comunitària (promoció d'hàbits saludables).

Finalment, el Projecte Barris i Comunitats pren sentit en el plantejament on, com a pas previ al desenvolupament de qualsevol projecte, convindrà vertebrar el sector social o comunitat que l'ha de suportar. En aquest sentit, serà necessari implementar procediments de governança democràtica i gestió transversal de projectes que afavoreixin processos de coproducció de polítiques públiques per a la millora de les condicions de vida, centrant-se en les xarxes de base comunitària (moviment veïnal, teixit associatiu, projectes d'innovació social, moviments socials urbans, comunitats veïnals).

6.1 COMUNITATS ACTIVES: FACTORS D'OPORTUNITAT

És un fet prou constatat que una ciutadania activa és a la base del desenvolupament social i de la seva sostenibilitat en el temps: conforma una cultura cívica. Aquesta es fonamenta en l'intangible del sentiment de pertinença al territori en què es viu, la confiança en la possibilitat de prosperar, i el convenciment del fet que, a banda de l'acció derivada de la responsabilitat pública pròpia de les administracions públiques, la contribució personal i col·lectiva en els afers públics és important per millorar les condicions de vida del lloc en què es viu: el municipi, la ciutat, el barri.

Aquest intangible, la cultura de compromís actiu respecte del lloc de residència, és essencial per generar i enfortir el capital social que aferma el veïnat al territori, un principi comunitari essencial que permet consolidar una massa social crítica, des de la qual abordar les polítiques públiques de reducció de les desigualtats socials i de control dels processos de segregació urbana. Això vol dir que, en igualtat de condicions respecte de situacions de dificultats socials, un barri amb trama associativa i densitat comunitària tindrà més oportunitats de prosperar que un altre sense aquestes mateixes característiques socials. En el primer cas hi ha vitalitat social, en el segon no.

Prenent en consideració la perspectiva del Projecte Barris i Comunitats, és important falcar la idea que un repte fonamental i transversal a tots els projectes ha de ser la promoció de la revitalització social del barri, gràcies a la qual s'hauran de produir i sostenir en

el temps pautes d'activitat ciutadana compromeses amb la comunitat. És a dir, que la intervenció urbana en sentit estricte haurà de ser sempre el producte derivat de la generació i l'activació d'estructures comunitàries que incrementin la qualitat de la vida social al barri.

En conseqüència, el factor més determinant perquè els projectes de transformació dels barris s'articulin per objectius socials i incideixin en la reducció de les desigualtats és que aquests hagin estat compartits prèviament pels principals actors socials i aquells sectors del veïnat que poden ser considerats beneficiaris del projecte. Així, les condicions de possibilitat per al desenvolupament d'un projecte compartit entre les comunitats veïnals i les administracions locals són:

- **Conèixer l'existència en el territori d'actors socials** (xarxes de base comunitària, associacions, entitats, referents de la comunitat) amb reconeixement cívic i capacitat d'interlocució, tant amb l'administració pública com entre ells mateixos. Si no existeixen aquests actors –o que en cas d'existir siguin dèbils o poc representatius– (fet que és molt probable en barris amb necessitats socials accentuades) serà necessari intervenir professionalment per ajudar a generar-los i potenciar-los, tot identificant estructures comunitàries i persones amb capacitat de lideratge social.
- **Disposar d'una coincidència prèvia d'intervenció pública i comunitària pel que fa als objectius d'intervenció, els criteris d'actuació i la mena de projectes a desenvolupar.** És crucial dur a terme un procés ampli i diversificat de participació destinat a conèixer les necessitats i demandes dels diferents sectors socials. És així com les comunitats s'enforteixen, generant o impulsant xarxes de base comunitària compromeses amb el desenvolupament dels projectes. Per aquest mateix motiu és important que el procés de participació s'iniciï en la fase d'ideació del projecte, de manera que incorpori des de bon principi els sectors veïnals en la formulació dels propòsits i els criteris d'actuació.
- **Generar estructures de governança democràtica entre l'ajuntament, els actors socials i el veïnat.** Es tracta d'un producte principal del procés de participació que permet impulsar el projecte en un procés de coproducció que haurà de vetllar de ma-

nera corresponsable i col·laborativa per a la consecució dels objectius, els criteris d'actuació i els procediments de gestió.

- **Assolir determinats objectius ràpidament, guanys o fites a curt termini que incentivin el compromís social amb el projecte.** La confiança i la corresponsabilitat amb el desplegament de les intervencions deriva de demostracions tangibles respecte de la seva utilitat. És indispensable vincular aquests guanys al projecte en el seu conjunt. Aquesta mena de fites s'han de modular segons les possibilitats i el caràcter de les intervencions. Alguns exemples en aquesta línia podrien ser els programes d'acompanyament a l'ocupabilitat, la rehabilitació d'un espai públic emblemàtic, o la generació d'espais familiars de suport a la criança, entre d'altres.

Esquema 3. Condicions de possibilitat per a projectes compartits amb la comunitat

Coneixement dels actors socials al territori amb reconeixement cívic i capacitat d'interlocució pública. Intervenció professional per potenciar-los.

Objectius d'intervenció compartits en l'esfera público-comunitària. Conèixer les necessitats i demandes dels diferents sectors socials.

Estructures de **governança democràtica** entre l'ajuntament, els actors socials i el veïnat.

Assoliment **d'objectius a curt termini**, guanys o fites que incentivin el compromís social amb el projecte en curs.

Comunitats actives

6.2 GOVERNANÇA DEMOCRÀTICA: CAPACITAT D'ACCIÓ CONJUNTA

La pràctica de la governança democràtica territorial és bàsica per a les possibilitats de realització del projecte. La lògica de la governança prescriu escenaris de col·laboració i acció conjunta entre les administracions públiques, la societat civil i les comunitats (veïnals). És per tant indissociable dels mètodes de gestió pública transversal i dels processos de coproducció en matèria de participació.

En aquesta línia, un tret definitori del Projecte Barris i Comunitats és el de promoure i facilitar les complicitats i la coordinació transversal entre les àrees de la Diputació de Barcelona i les pròpies del municipi en què es realitzi la intervenció. Des d'un punt de vista operatiu, la gestió transversal de projectes ha de seguir els següents preceptes:

a) Impuls de la gestió per projectes. És imprescindible que el nivell polític prioritzi processos de gestió per projectes, perquè el conjunt de l'organització comparteixi el mandat democràtic d'aquesta prioritat procedimental. Tècnicament, qui ha de

dirigir la intervenció és l'àmbit ponent del bé a proveir (per exemple, els serveis socials si el projecte és sobre la infància en risc), i en funció d'aquest lideratge treballar la concurrència d'altres àmbits sectorials. Des de la perspectiva de la coordinació de la gestió, un aspecte bàsic és que el lideratge en el desenvolupament transversal del projecte recaigui en una figura central autoritzada per la institució, capacitada per dinamitzar la concurrència estratègica de diferents departaments o àrees productores de recursos i serveis.

b) Consens interadministratiu i interdepartamental sobre el projecte. És bàsic generar espais de consens sobre la definició de les qüestions objecte d'intervenció, tant a un nivell conceptual com en relació amb els objectius, la metodologia, els recursos mobilitzats (organitzatius, tècnics i econòmics), el calendari del desplegament d'accions i el sistema d'avaluació de la política pública. La contribució col·lectiva a la definició dels projectes ha de comportar una agenda compartida interadministrativa i interdepartamental, així com la sincronia dels ritmes de treball dels actors involucrats en el desplegament del projecte. En aquest sentit, els

referents institucionals i tècnics de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona, conjuntament amb els referents institucionals i tècnics dels municipis en què es concretin les intervencions, componen els nòduls administratius i de gestió que impulsen i promouen la política pública.

c) Continuitat dels espais de contribució col·lectiva. La participació en l'elaboració dels projectes derivats del projecte marc s'ha de produir des del principi i els participants han d'establir-hi una relació de suma positiva. A tal efecte, s'han de definir espais de treball comú en què la comunicació sigui contínua entre administracions, departaments i responsables tècnics. En aquesta mateixa línia, és important explotar el component relacional que sovint es dona entre el personal tècnic que de manera habitual ja es coordina en projectes compartits o concurrents.

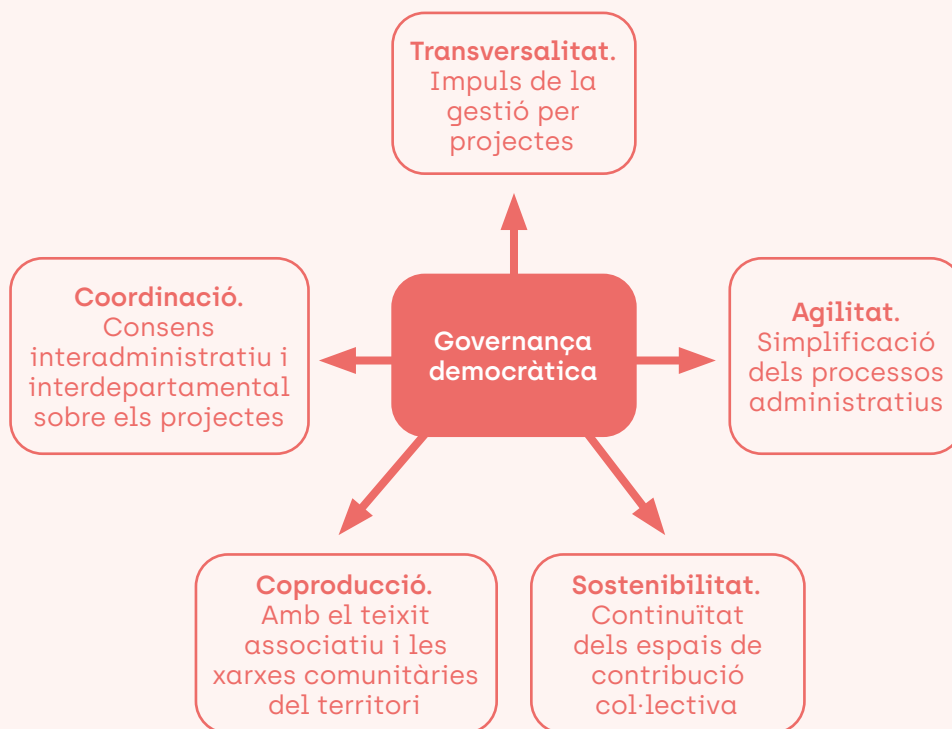
d) Simplificació de processos administratius. Els processos administratius i legals segueixen unes pautes que dificulten la gestió pública per projectes i que per regla general són poc o gens

facilitadores de la participació social. Raó per la qual és convenient establir fórmules de simplificació i flexibilització de procediments, de manera que l'administració pública (la Diputació de Barcelona, els ajuntaments) acompanyi –més que controli– el desplegament dels projectes.

f) Orientació a la coproducció. L'activitat professional promotora d'actius socials en forma de xarxes de base comunitària que col·laborin en projectes d'intervenció sociourbana requereix un canvi estratègic en l'operativa de la gestió pública. S'ha d'impulsar la perspectiva de la governança democràtica, això és, superar el perímetre de l'administració per passar a actuar instrumentant procediments de cooperació entre els àmbits públic, privat, associatiu i comunitari. Seguint aquesta línia, els procediments de l'administració s'han d'adaptar a l'objectiu de donar suport (impulsar, perfilar, promoure) les iniciatives socials en dinàmiques de coproducció: l'articulació de xarxes d'acció que vinculin als serveis públics, les entitats socials i els actius comunitaris en la ideació i posterior desenvolupament dels projectes d'intervenció.

Esquema 4. Model de governança democràtica territorial

Conclusions: el sentit de barris i comunitats i la qüestió de l'avaluació

07.

El marc conceptual descrit proposa una seqüència d'intervenció sociourbana sobre la base de polítiques públiques orientades per l'acció comunitària i la lògica de la governança democràtica. La diversitat d'àmbits d'intervenció comprenen els elements clau en què els poders locals disposen d'un major marge d'intervenció: els espais urbans i relacionals de sociabilitat, les polítiques que tenen per finalitat facilitar l'autonomia vital, i la promoció d'accions en matèria d'igualtat d'oportunitats en tant que mecanismes de correcció de la transmissió intergeneracional de desigualtats.

Tot seguit, procedim a concloure amb la relació dels trets fonamentals que conceptualment qualifiquen el Projecte Barris i Comunitats. Ensenms, s'hi inclouran pautes metodològiques per tal que l'avaluació dels projectes en curs prengui una perspectiva reflexiva i crítica, que comporti la progressió del projecte per a ulteriors implementacions.

7.1 ELEMENTS DISTINTIUS DEL PROJECTE BARRIS I COMUNITATS

Per regla general fins ara l'acció social i comunitària s'ha desenvolupat desvinculada de les intervencions urbanes. Igualment, la planificació i la gestió urbanes s'han plantejat tradicionalment autònomament a les intervencions socials. És a dir, l'apriorisme de les polítiques socials i les polítiques urbanes és que conformen dos mons separats que, no obstant això, conflueixen en intervenir en un mateix territori. És prou conegut que els municipis acostumen a distingir dos grans àmbits de gestió per separat: el de les persones i el de territori.

S'han donat intents per coordinar aquestes dues grans dimensions de les polítiques públiques. En el seu moment, la Llei de Barris promogué que la intervenció urbana es complementés amb polítiques socials. I ara mateix el Pla de Barris de Barcelona combina les intervencions urbanes amb projectes d'acció social. En ambdós casos de política pública es pren com a unitat territorial el barri i s'hi combinen accions físiques amb socials.

Però el fet és que malgrat el deversall de polítiques públiques tan importants com les esmentades, les dades confirmen que es manté la constant històrica de concentració de necessitats socials en els mateixos barris que són objecte habitual d'intervenció des de fa dècades. Una explicació d'això és que el component estruc-

tural de les desigualtats és general i sistèmic, raó per la qual el territori materialitza indefectiblement aquesta estructura. Però quedar-se amb aquest fet incontestable podria comportar el fatalisme de pensar que cap intervenció local podrà ser productiva per canviar les condicions de vida del territori, a l'espera de solucions estructurals. O que poca cosa més es pot fer que contenir les condicions de desigualtat social més acusades.

En aquest punt és on el Projecte Barris i Comunitats fa una proposta de canvi de perspectiva de la intervenció als barris que es fonamenta en la següent hipòtesi: a major fortalesa comunitària al barri, major capacitat de prosperar disposarà el territori. Expressat en negatiu: si un barri no disposa de comunitats organitzades, les intervencions públiques i els projectes que s'hi desenvolupin no rendiran prou en termes de generar prosperitat. Podran esmoreir necessitats, però no generar oportunitats vitals en la mateixa mesura. Així, l'element distintiu del Projecte Barris i Comunitats és que l'activitat comunitària dels barris és la matèria primera amb què construir projectes sociourbans de canvi de les condicions de vida al barri. Resumidament, el moll de l'os del projecte és que:

- Les comunitats (tal com han estat definides conceptualment aquí) constitueixen la massa social crítica a partir de la qual les polítiques sociourbanes poden arrelar socialment i garantir tant la seva productivitat com la seva perdurabilitat. I la característica d'intervenció sociourbana pròpia del projecte és el seu tret distintiu respecte dels Plans de Desenvolupament Comunitari.

- El canvi de les condicions sociourbanes en la unitat territorial del barri es produeix per l'encaix intersectorial inicial de les dinàmiques socials i urbanes en una sola dinàmica, i per la contribució comunitària des del principi al desplegament del projecte d'intervenció que s'estableixi. D'aquí n'ha de resultar l'enfortiment sostingut de les comunitats veïnals i la trama associativa, la millora de les condicions d'accessibilitat universal a l'espai públic, i la reformulació funcional d'equipaments com a nòduls comunitaris del territori.
- El plantejament conclusiu del projecte és que l'enfortiment de la capacitat comunitària als barris que resultarà del desplegament dels projectes territorials proporcionarà a mitjà i llarg termini majors oportunitats vitals per als participants en els projectes i, de retruc –i en funció de mantenir-se aquestes estructures comunitàries–, millorarà les condicions de vida als barris de referència tot proporcionant pautes de prosperitat (itineraris personals de millora de les condicions de vida) per causa de la mateixa densitat comunitària, i facilitarà que el veïnat que prospera opti per mantenir-hi la residència.

Un problema d'aquestes premisses és que són d'avaluació imprecisa en termes de política pública, donat que les accions sociourbanes de base comunitària generen un caldo de cultiu per a l'arrelament al territori i les trajectòries de prosperitat que, primer, difícilment es poden captar en el curt termini mitjançant avaluacions de realització anuals, i segon, les trajectòries biogràfiques de prosperitat no guarden una relació automàtica de causa – efecte

amb la intervenció sociourbana efectuada en un període determinat de temps. Per tant, és important que el procés d'avaluació de les accions vinculades al Projecte Barris i Comunitats prenguin una perspectiva narrativa, és a dir: que sigui explicativa en el sentit de les intervencions i de la densificació comunitària que comporten.

Partint d'aquestes consideracions i a efectes concrets d'estratègia d'avaluació, d'una banda, cada projecte municipal haurà de ser pensat des de l'inici seguint una estructura de planificació que predetermina què haurà de ser exposat i avaluat en la fase final de realització del projecte. A continuació se n'especifiquen els passos.

7.2 DELIMITACIÓ DE L'OBJECTE DEL PROJECTE

Convé abans que res estar en disposició de respondre amb precisió les següents preguntes, plantejades a l'inici del projecte:

1. **Què pretén aconseguir el projecte?** Quin és el seu eix temàtic i quins són els resultats que se n'espera.
2. **Per què?** Quines necessitats i/o reptes socials justifiquen la intervenció.
3. **On, com i amb qui es realitzarà?** En quin àmbit territorial, segons quin procés de gestió, amb quines concurrències tècniques (de l'administració) i cíviques (comunitàries).
4. **Quan es preveu dur-lo a terme?** Quina és la temporalitat de les intervencions.

Aquestes quatre preguntes han de permetre definir quatre dimensions operatives de cada projecte que, al seu torn, s'ubicaran temàticament entre els diferents àmbits d'intervenció de polítiques públiques descrits en l'apartat quart d'aquest marc conceptual (promoció d'espais de sociabilitat; garantia d'una existència autònoma; impuls de la igualtat d'oportunitats). Són:

1. La **finalitat** i els **objectius operatius** de les diferents actuacions.
2. La proposta d'**articulació comunitària** i el procés metodològic de **participació social**.
3. La **unitat de gestió** i el sistema de coordinació de perfils tècnics entre els diferents àmbits municipals i de la Diputació de Barcelona.
4. L'estructura de **governança democràtica**: el lideratge polític institucional, l'organització transversal de la gestió municipal i els espais de coproducció.

7.3 SISTEMATITZACIÓ D'INFORMACIÓ RELLEVANT

Els projectes han de recollir una informació amb la qual articular un marc comú d'avaluació a un nivell general de Barris i Comunitats, d'acord amb tres tipus d'indicadors:

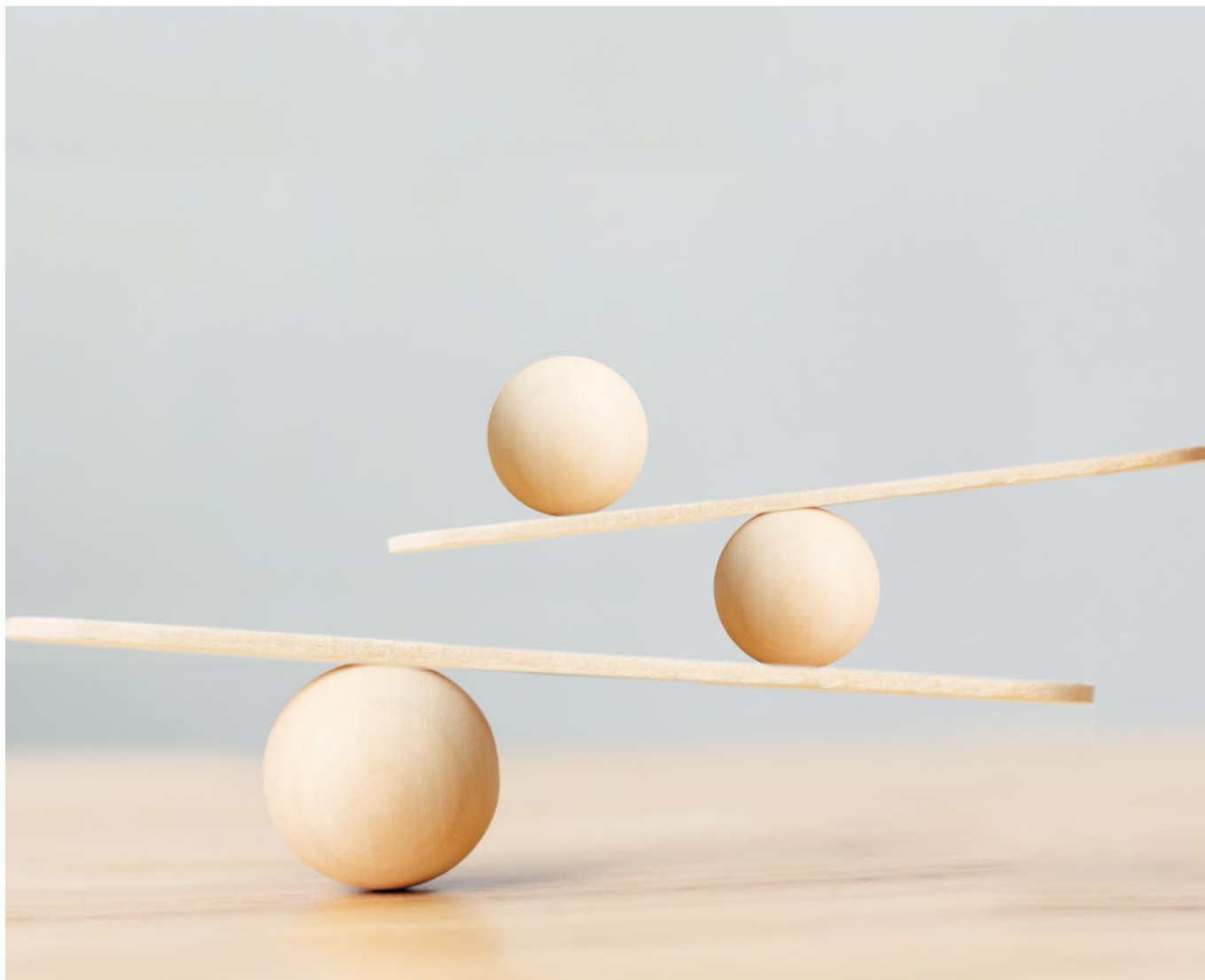
1. **D'impacte** objectiu en funció de resultats en termes de grau d'acompliment dels objectius.
2. **De procés organitzatiu**, d'acord amb l'adaptació de l'administració municipal a la lògica transversal de gestió i a la dinàmica de treball per projectes.
3. **D'increment de la capacitat d'organització** de les xarxes de base comunitària com a resultat de la intervenció sociourbana.

I en tant que propostes concretes de política pública han de recollir formalment la següent informació bàsica:

1. **Nombre de persones amb què s'ha treballat** segons la determinació del grup amb qui es treballa, en relació amb la previsió inicial.
 2. Per projecte, en funció de l'àmbit o àmbits de les polítiques públiques en què s'inscriu, el **grau de realització de les accions**:
- El nivell de cobertura assolida per les diferents accions: **quantes persones en resulten benefici-**

ades respecte de les inicialment estimades en el marc del col·lectiu definit per la intervenció.

- Les **accions de transformació física d'espais públics urbans** producte de l'activitat social generada o les que s'han acordat realitzar i estan subjectes a programació.
- Els **canvis en el sistema d'organització** de l'administració pública en:
 - Les unitats de gestió transversal de projecte.
 - El replantejament de circuits de treball professional.
 - Els sistemes funcionals dels equipaments.
 - L'articulació d'espais de coproducció.
- L'**increment de la capacitat** (associativa, organitzativa, d'acció col·lectiva) **de les xarxes de base comunitària** en comparació a la situació de partida, en el sentit d'enfortiment i major capacitat d'incidència de les ja existents o la creació de noves.
- El **nombre d'accions i esdeveniments duts a terme en processos participatius i comunicatius**: de consulta, de participació i de dinàmica de coproducció, de transmissió d'informació i coneixement (jornades, seminaris, publicacions, campanyes de difusió).

7.4 CAP A UNA MEMÒRIA EXPLICATIVA

El format de l'avaluació final segueix l'estructura expositiva descrita fins aquí. Es tracta d'una memòria tant descriptiva (mostra resultats) com explicativa (els interpreta a un nivell qualitatiu). Per descomptat, d'acord amb aquesta informació bàsica que ha de compondre els elements comuns d'avaluació del Projecte Barris i Comunitats, cada municipi haurà de precisar en funció del seu projecte quina informació complementària haurà de menester per monitorar les seves actuacions.

El resultat d'aquest treball de monitoratge serà la confecció d'una memòria en què prengui relleu la narrativa del perquè i el com de les accions municipals. En aquest sentit, la memòria ha d'incloure un apartat final de valoraci-

ons crítiques que comportin aprenentatges pràctics per al projecte. Aquesta part ha de respondre a la següent qüestió: Quins han estat els obstacles o reptes originats en el mateix projecte que s'han hagut d'afrontar i resoldre?

La resposta a aquesta qüestió comporta una reflexió crítica sobre la mateixa dinàmica de treball i les accions efectuades, de gran valor per a la millora del projecte de Barris i Comunitats; la sistematització de nous coneixements produïts per l'experiència de l'acció, i la transferibilitat de possibles solucions als obstacles o reptes cap a altres projectes en curs que poden compartir-los. Es tracta d'un subproducte en absolut menor del projecte: la deliberació i la cooperació entre els equips que el componen amb l'objectiu de millorar conjuntament les mateixes capacitats d'acció professional.

Annex.

Memòria del procés d'elaboració del marc conceptual

08.

A continuació es presenten les quatre passes metodològiques de l'elaboració del marc conceptual: 1. L'anàlisi de la documentació de referència; 2. Les entrevistes en profunditat a persones referents de l'anàlisi de polítiques urbanes i d'acció social, seleccionades segons els objectius estratègics del projecte; 3. El contrast de plantejaments amb la direcció de l'àrea per tal de validar una primera orientació conceptual; 4. La sessió deliberativa amb responsables tècnics de la diversitat d'àmbits de la Diputació de Barcelona que concorren en la ideació del projecte.

de la Llei de Barris i el Pla de Barris de Barcelona; es van referenciar els marcs propis de la Nova Agenda Urbana i l'Agenda 2030 per a un Desenvolupament Sostenible; es van examinar les principals aportacions en conceptualització i anàlisi de polítiques públiques en els àmbits de la inclusió social, el desenvolupament comunitari, la sostenibilitat urbana, la salut comunitària, i les perspectives transversals de gènere, intercultural, funcional i de cicle de vida. El conjunt de la documentació revisada i la bibliografia consultada figura al final d'aquest document.

8.1 ANÀLISI DOCUMENTAL

Des de gener a febrer de 2021 es va efectuar una anàlisi documental de les principals referències en matèria de polítiques urbanes i d'acció social. Es va examinar especialment el desplegament i les notes avaluatives

8.2 ENTREVISTES EN PROFUNDITAT

Des de gener fins a març de 2021 es van dur a terme 12 entrevistes en profunditat a les següents persones de referència en l'àmbit de les polítiques públiques d'intervenció sociourbana:

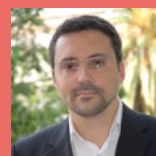
ORIOLO NEL-LO

Professor titular del Departament de Geografia de la UAB.
Data entrevista: 18-1-21

JOSEP VILLARREAL

Ex-Director d'Estratègia i Innovació de l'Àrea de Drets Socials de l'Ajuntament de Barcelona.
Data entrevista: 3-2-21

JORDI MAS

Consorci Metropolità de l'Habitatge.
Data entrevista: 12-2-21

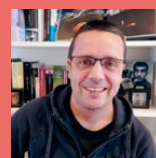
CARME TRILLA

Presidenta de la Fundació Habitat 3 i de l'Observatori Metropolità de Barcelona.
Data entrevista: 20-1-21

LEIRE PAJÍN

Directora de Desenvolupament Global d'ISGlobal.
Data entrevista: 5-2-21

ISMAEL BLANCO

Director de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la UAB.
Data entrevista: 1-3-21

RICARD GOMÀ

Director de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB).
Data entrevista: 27-1-21

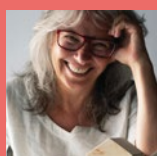
ANDREU DOMINGO

Subdirector del Centre d'Estudis Demogràfics.
Data entrevista: 9-2-21

MARK NIEUWENHUIJSEN

Director de la Iniciativa de Planificació Urbana, Medi Ambient i Salut d'ISGlobal.
Data entrevista: 5-3-21

ZAIDA MUXÍ

Doctora arquitecta i professora del Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori d'ETSAB - UPC.
Data entrevista: 3-2-21

FERNANDO FANTOVA

Consultor social.
Data entrevista: 11-2-21

CARLOS GIMÉNEZ

Catedràtic d'Antropologia Social a la UAM.
Data entrevista: 13-3-21

El guió d'entrevista fou el següent:

BLOC 1 CENTRAT EN EXPERTS/ES EN PROJECTES D'INTERVENCIÓ URBANA

Sobre l'experiència d'intervencions integrals en barris:

- Què enteneu per rehabilitació integral dels barris en el marc de la ciutat? Quines són les seves principals àrees d'intervenció?
- En aquest sentit, com valoreu l'experiència de la Llei de Barris? En quins aspectes ha reeixit i en quins no? Per quines raons?
- Igualment, com valoreu el Pla de Barris de l'Ajuntament de Barcelona. Quines són les seves fortalles i en quins aspectes el milloràrieu.
- Segons la vostra experiència en la intervenció urbana integral en barris, quins trets d'aquesta intervenció mantindríeu i quins canviàrieu i/o replantejàrieu?
- Què opineu dels efectes de gentrificació a causa d'intervencions de millora urbana i rehabilitació de finques? Com penseu que es poden evitar?
- Com s'ha de produir l'encaix del barri objecte d'intervenció amb el conjunt de la ciutat?
- Com qualificàrieu la participació social (veïnal, de les entitats, comunitària) en el desplegament d'aquestes experiències d'intervenció?
- En matèria de definició d'intervenció urbana, quines diferències destacables hi ha entre un barri amb densitat de xarxes associatives i forts vincles socials, i un altre amb una dèbil presència d'entitats i/o debilitat de vincles comunitaris?
- D'acord amb el plantejament de la DIBA de dur a terme un pla integral de transformació dels barris des de la perspectiva de la política social:
 - Quines propostes i projectes d'intervenció recomanàrieu tenir especialment en compte?
 - Segons la vostra experiència, quines propostes, procediments o projectes recomanàrieu evitar del tot?

BLOC 2 PER AL CONJUNT DE PERSONES ENTREVISTADES

Sobre les tendències macro de vulnerabilitat social:

- Quines són les principals situacions de vulnerabilitat social en la ciutat que corren el perill de produir-se, reproduir-se i/o accentuar-se en les dues pròximes dècades.
- D'aquestes, quines poden revertir-se sobretot per la

mobilització estratègica de recursos públics, comunitaris, associatius i privats de caràcter local (municipal) i regional (metropolità-provincial).

Seguint la lògica espacial dels àmbits de convivència definits com a barris:

- Com influeix la diversitat social i cultural entre el veïnat dels barris en les relacions de convivència i la configuració de l'espai públic?
- Com caracteritzàrieu una política urbana socialment inclusiva i respectuosa amb les diversitats socials fonamentals: de gènere, funcional (persones amb discapacitat), cultural (diversitat d'orígens i pautes de comportament cultural) i intergeneracional i de cicle de vida.
- Quins recursos, mesures i serveis accessibles en el territori (habitatges, educatius, de salut, d'atenció i promoció socials, d'atenció a la dependència, d'apoderament comunitari) poden considerar-se com a bàsics i imprescindibles per facilitar el dret a una vida autònoma?
- En aquest mateix sentit: Quins són els equipaments públics bàsics de què hauria de disposar el barri i per què.
- Com s'han d'abordar des del barri les desigualtats en matèria de salut. Quines mesures i des de quins llocs (equipaments, centres de salut, escola, entre d'altres).
- Definiu què és l'espai públic en un sentit democràtic, com s'ha de distribuir espacialment (places, zones verdes, espais de trobada) i quina ha de ser la seva morfologia (condicions d'accessibilitat i mobilitat) per tal que esdevingui un element segur i d'apoderament comunitari.
- Quines mesures d'atenció (curt termini) i de prevenció (mitjà i llarg termini) establiríeu en termes d'inclusió social residencial considerant diferents variables: renda disponible, persones d'origen immigrant en condició irregular, cicle de vida (joves i persones grans, sobretot majors de 80 anys), diversitat familiar (geometria variable de les unitats de convivència) i diversitat funcional.

En termes de participació social:

- Quines són les actuacions que s'haurien de reforçar i/o impulsar per a la millora de les relacions de convivència en espais veïnals i públics, l'enfortiment de la comunitat i del seu teixit associatiu, i la faci-

litació de la participació del veïnat i de les entitats socials en el desplegament de polítiques urbanes al barri?

- En aquest mateix sentit: Com convindria organitzar la col·laboració entre el teixit veïnal, les entitats del barri, les comunitats de veïns i els ajuntaments? En quins eixos d'acció social clau en termes d'inclusió?

8.3 SESSIÓ AMB LA DIRECCIÓ

D'altra banda, l'11 de febrer es realitza una sessió deliberativa amb la direcció de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona, amb la participació de LLUÏSA MORET, alcaldessa de Sant Boi de Llobregat i presidenta de l'Àrea, i TERESA LLORENS, coordinadora. La pauta de la sessió:

1. Des de la gestió pública, i donada l'escala d'intervenció que comporta de la política social urbana:
 - Quina és la seva visió del Projecte Barris i Comunitats? Quins són els principals objectius d'impacte social? De quina manera s'espera que pugui contribuir a la reversió de les situacions de vulnerabilitat social als barris?
 - Quina mena de projectes municipals prioritzarien en el marc del projecte d'acord amb el pressupost disponible? Quines característiques fonamentals haurien de recollir?
 - Com veu l'evolució del projecte en el decurs del temps? Quines fases hauria de cobrir pel que fa a nombre de municipis implicats, àmbits d'intervenció clau i consolidació de projectes en el territori?
 - Com considera que cal implicar els municipis en el projecte, de manera que juguin un paper clau (de

lideratge) en la definició dels projectes d'intervenció i en el seu desplegament?

- Des del punt de vista de la transversalitat i la integralitat de les intervencions: quines àrees de la Diputació de Barcelona s'han d'implicar en el desplegament del projecte? Com establiríeu aquesta coordinació? Com s'ha de traslladar aquesta mateixa transversalitat als municipis?

2. Com qualificaríeu la participació social (veïnal, de les entitats, comunitària) en el desplegament de les intervencions?

- Com considereu que influeix la diversitat social i cultural entre el veïnat dels barris pel que fa a les relacions de convivència i a la generació de vincles socials?
- Donada la diferent intensitat del capital social en funció de cada barri, com assegurariu la participació veïnal en la definició dels projectes d'intervenció? Quines fórmules de participació emprariu per facilitar la implicació del veïnat i de les entitats socials considerant les diferències d'intensitat de capital social?
- Quin paper penseu que poden jugar els equipaments públics en l'organització de la comunitat i en la participació del veïnat en el desplegament dels projectes?

8.4 SESSIÓ DELIBERATIVA AMB REFERENTS DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

Finalment, el 10 de març es convoca una sessió deliberativa ampliada a diferents referents tècnics de la Diputació de Barcelona per a la seva contribució a la ideació del projecte. Són aquestes persones:

- EUGÈNIA MESTRES, Direcció de Programa d'integració de la transversalitat i la perspectiva de gènere.
- ESTEVE TERRADAS, Assessor de l'Àrea d'Acció Climàtica de la Diputació de Barcelona.
- CAROLA CASTELLÀ, Servei de Participació Ciutadana i Agenda 2030.
- MARIA HERRERO, Gerència d'Equipaments, Infraestructures Urbanes i Patrimoni Arquitectònic.
- SANDRA GARCIA, Oficina de Polítiques d'Igualtat.
- FRANCESC HERNÁNDEZ, Servei d'Acció Social.
- PILAR CERVANTES, Servei d'Urbanisme.
- ANDREU ORTE, Cap de la Unitat de Programació i Innovació Bibliotecària.
- ÒSCAR PASQUAL, Gerència de Serveis d'Educació.

La sessió es desenvolupa segons l'escaleta i pauta metodològica que figura a continuació.

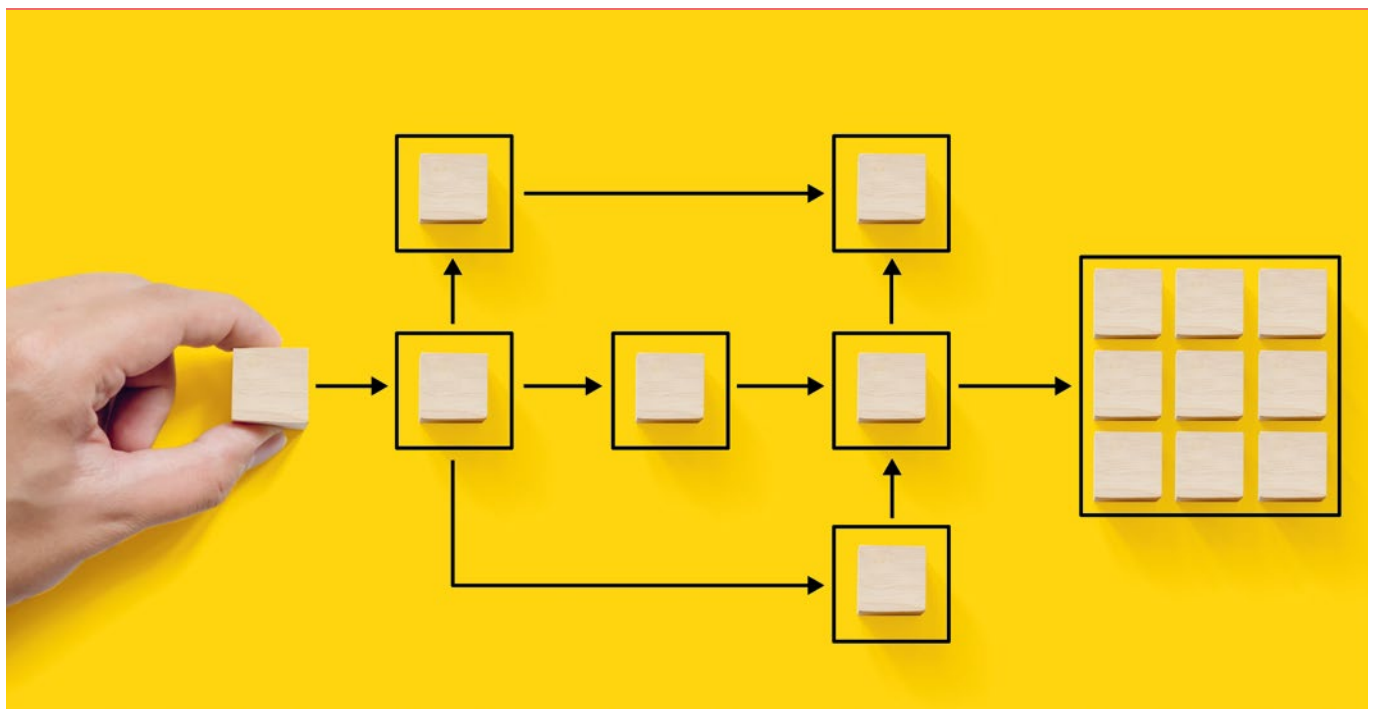
1. Benvinguda. 5 min. (Teresa Llorens)
2. Breu presentació dels i les participants. 10 min.
3. Presentació sintètica del Projecte Barris i Comunitats. 10 min. (Marta Solé i Marina Pons).
4. Sessió deliberativa pauta amb les següents preguntes. 1 h i 45 min.

Des de la perspectiva de la vostra funció tècnica i en relació amb la vostra àrea de treball:

- Quins són els principals reptes que més incideixen en les situacions de vulnerabilitat social en els barris? Amb quina mena de projectes i programes els abordeu?
- Per fer-ho, col·laboreu i us coordineu amb personal tècnic d'altres àrees de la DIBA? Amb quines de manera més habitual? Sobre quins temes de manera més recurrent?
- Quines condicions s'han de donar per tal que els projectes s'implementin seguint pautes de gestió transversal? Podeu indicar alguna experiència concreta de dinàmica de treball transversal especialment rellevant?
- Finalment, resumeu les claus de l'èxit per a un projecte com el de Barris i Comunitats. Indiqueu també allò que considereu que no funciona en el disseny i implementació d'aquesta mena de programes.

Com s'organitza el debat:

- Cada persona participant disposa de dos minuts per respondre cadascuna de les qüestions.
- Un cop completada la roda de cada qüestió, es disposa d'un minut com a màxim per a aclariments.
- Completada la sessió, es redacta un informe amb els elements i les conclusions clau de les exposicions.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

AGUILAR, SALVADOR. *Ordre i desordre*, Barcelona: Ha-cer; 2001.

ALABART, ANNA. *Polítiques urbanístiques i moviment as-sociatiu veïnal*, a *Barcelona Societat* 19, p. 87-97; 2010.

ÀREA DE DRETS SOCIALS DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Estratègia d'inclusió i de reducció de les de-sigualtats socials de Barcelona 2017-2027*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona; 2018.

ARLANDIS, JOSEP; ASENSIO, NÚRIA; GUILERA, NACHO; RUIZ, RUBÉN; VIVES, MAR. *Conjunt bàsic d'indicadors per incorporar la perspectiva de salut als Plans Locals de Salut i Plans d'Ordenació Urbanística Municipal*, a Col·lecció Eines, Sèrie de Salut Pública, 10, Barcelona: Di-putació de Barcelona; 2021.

BLANCO, ISMAEL I NEL·LO, ORIOL. *Barrios y crisis. Cri-sis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña*, València: Tirant lo Blanch; 2018.

BRUGUÉ I ALTRES. *Consultes ciutadanes locals: de la te-oria a la pràctica, projecte DEMOC (2017DEMOC0009)*, Generalitat de Catalunya; 2019.

BRUGUÉ, QUIM; BOADA, JOAN; BLANCO, ISMAEL. *Els motors de la innovació a l'administració pública*, Barce-lona: Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública; 2013.

CONSELL ASSESSOR DEL PLA DE BARRIS DE BARCE-LONA. *Transformar la ciutat amb la ciutadania. Criteris i reflexions per al Pla de Barris de Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Foment de Ciutat SA; 2017.

CLAPÉS, JAUME (coord.). *Anuari metropolità de Barcelo-na 2017. El dret a la metròpoli*, Bellaterra: IERMB; 2018.

CRUZ, HELENA. «La segregació urbana: com fer-hi front?», a *El món de demà* Núm. 47. [La segregació ur-bana: com fer-hi front? - El món de demà \(elmondede-ma.cat\)](#); 2020.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. «*Plans locals d'inclusió so-cial. Guia metodològica*», Col·lecció Documents de Tre-ball, Barcelona: Diputació de Barcelona; 2008.

DONAT, CARLES. «L'habitatge, element de polarització social i generacional», a *Pensem.cat*, 4 d'abril; 2021.

DONAT, CARLES; PORCEL, SERGIO; GOMÀ, RICARD (Eds.). «Gentrificació i dret a la ciutat», *Revista Papers* Núm. 60, Bellaterra: Institut d'Estudis Regionals i Me-tropolitans; 2018.

FANTOVA, FERNANDO. «Líneas de innovación para nu-estros servicios sociales», a *Revista de Treball Social*, Núm. 219, p. 53-69; 2020.

FUSTÉ, BENET. «Segregació: una trampa per a pobres?», a *El món de demà* Núm. 47. [Segregació. Una trampa per a pobres? - El món de demà \(elmondedema.cat\)](#); 2020.

GARCIA-CHUECA, EVA I VIDAL, LORENZO (Eds.). «Am-pliando derechos urbanos. Igualdad y diversidad en la Ciudad», Barcelona: *Monografías CIDOB* 76; 2019.

GIMÉNEZ, CARLOS. «Promoviendo la convivencia ciuda-dana intercultural en barrios de alta diversidad. Ideas y experiencias para una praxis comunitaria», a *Cuadernos Manuel Giménez Abad* Núm. 4, p. 48-68; 2015.

GODAS, XAVIER. *Política del disenso*, Barcelona: Icà-ria; 2007.

GODÀS, XAVIER. «Claus de l'accés popular a l'habitat-ge», a *Pensem.cat*, 22 d'octubre; 2020.

GOMÀ; RICARD I UBASART, GEMMA (Coords.). *Vidas en transición. (Re)construir la ciutadania social*, Madrid: Tecnos; 2021.

GOMÀ, RICARD. «La construcción metropolitana del de-recho a la ciudad», a *Monografías CIDOB* Núm. 74, p. 157-167; 2019.

GOMÀ, RICARD I PORCEL, SERGIO. «Pandèmia, Metrò-poli i Desigualtat: plou sobre mullat», a *El Crític.cat*, 2 de febrer; 2021.

INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS. «La metròpoli en 100 indicadors». *L'AMB en xifres 2019*, Bellaterra: AMB – IERMB; 2020.

KLINENBERG, ERIC. *Palaces for the People. How to build a more equal and united society*, London: Penguin Random House; 2018.

LAÍN, BRU. «Desigualdad, redistribución y gobernanza», a RIVERA, PABLO; MUÑOZ, JUDITH; MORALES, ROMMY; BUTENDIECK, STEFANIE (Eds.), *Políticas públicas para la equidad social vol II*, Santiago de Chile: Colección Políticas Públicas, Universidad de Santiago de Chile; 2019.

LLIMÓS, ALBERT; ESPARCH, PAU; RODRÍGUEZ, MARTA; GARCIA, MARIA; BERNABÉ, MÒNICA. «Els barris vulnerables de Catalunya», a *Diari ARA*, 13-14 de març; 2021.

LLORENS, TERESA; PARERA, GEMMA; SOLÉ, MARTA; FANTOVA, FERNANDO. «Marc conceptual i línies estratègiques de l'Àrea de Cohesió Social, Ciutadania i Benestar de la Diputació de Barcelona», *Sèrie Benestar i Ciutadania 23 (Col·lecció Eines)*, Barcelona: Diputació de Barcelona; 2020.

MARTÍ-COSTA, MARC I PARÉS, MARC (Coords.). *Llei de Barris: cap a una política de regeneració urbana participativa i integral?* Barcelona: Generalitat de Catalunya; 2009.

NEL·LO, ORIOL (Ed.). *Efecto barrio*, València: Tirant lo Blanch; 2009.

NEL·LO, ORIOL I BLANCO, ISMAEL. «La segregació urbana en la Regió Metropolitana de Barcelona», a *Pla Estratègic Metropolità de Barcelona* (monografies); 2005.

NEVEU, ÉRIK. *Sociología de los movimientos sociales*, Barcelona: Hacer; 2002.

NORMATIVA DE SERVEIS SOCIALS. «Llei 12/2007 de Serveis Socials; Llei 13/2006 de prestacions de caràcter econòmic», a *Col·lecció Quaderns de Legislació* Núm. 72, Barcelona: Generalitat de Catalunya; 2007.

PARÉS, MARC. *Repensar la participación de la ciudadanía en el mundo local*, Barcelona: Diputació de Barcelona; 2017.

PASCUAL, JOSEP MARIA I GODÀS, XAVIER. *El buen gobierno 2.0: La gobernanza democrática territorial*, València: Tirant lo Blanch; 2010.

PASCUAL, JOSEP MARIA. «Gentrificación y pauperización de las metròpolis», a *Observatorio Metròpolis* 7, p. 4-14; 2018.

PASCUAL, JOSEP MARIA. *Las paradojas de la gobernanza. La gestión de la complejidad y el cambio en las ciudades*, Barcelona: Hacer; 2020.

PORCEL, SERGIO I ANTÓN-ALONSO, FERNANDO (Eds.). «Metròpolis, vulnerabilitat urbana i polítiques de millora de barris», a *Papers* Núm. 63, Bellaterra: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans; 2020.

SENNETT, RICHARD. *Construir y habitar. Ética para la Ciudad*, Barcelona: Anagrama; 2019.

SUBIRATS, JOAN I GARCÍA, ÀNGELA (Eds.). *Innovación social y políticas urbanas en España. Experiencias significativas en las grandes ciudades*, Barcelona: Icaria; 2015.

TRILLA, CARMÉ. *Preu de l'habitatge i segregació social a Barcelona*, Barcelona: Patronat Municipal de l'Habitatge; 2002.

Referències normatives i de les principals polítiques públiques

Iniciativa comunitària URBAN: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/cities/cities_es.pdf

Estratègia de Desenvolupament Urbà Sostenible i Integrat (EDUSI): <http://edusi.es/content/desarrollo-urbano-sostenible>

Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS): http://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/desenvolupament_sostenible/agenda-2030-ods/

Nova agenda urbana: <http://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Catalan.pdf>

Agenda Urbana Espanyola: http://femp.femp.es/files/566-2313-archivo/Presentacio_%CC_%81n_%20Agenda_%20Urbana.pdf

Nova Agenda Urbana Catalunya: <http://agendaurbanacatalunya.cat/>

Pla de Barris de Barcelona: <https://pladebarris.barcelona/ca>

Llei de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial (26 de maig de 2004): <https://www.parlament.cat/document/nom/TL45.pdf>

Llei del dret a l'habitatge (28 de desembre de 2007): <https://www.parlament.cat/document/nom/TL70.pdf>

Llei 24/2015 (29 de juliol) de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica: <https://www.boe.es/boe/dias/2015/09/09/pdfs/BOE-A-2015-9725.pdf>

Llei 4/2016 (23 de desembre), de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial: http://agenciahabitatge.gencat.cat/wps/wcm/connect/464baed7-cc7a-4fed-aedc-94e5faeb06c9/Llei_4-2016_Protocols+Ajuntaments.pdf?MOD=AJPERES

Llei 12/2007 (11 d'octubre) de Serveis Socials: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematicos/serveis_socials/13normativaserveissocials09/2009normativaserveissocials.pdf.pdf

Pla Estratègic de Serveis Socials 2021-2024: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematicos/serveis_socials/13normativaserveissocials09/2009normativaserveissocials.pdf.pdf

CRÈDITS IMATGES

Pàg. 0 Coberta. Nerea Martí Sesarino / Unsplash.com	Pàg. 43. MichaelJayBerlin / Shutterstock.com
Pàg. 3. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	Pàg. 44. Stock-Asso / Shutterstock.com
Pàg. 6. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	Pàg. 45. Photon photo / Shutterstock.com
Pàg. 8 BearFotos / Shutterstock.com	Pàg. 46. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona
Pàg. 9. Andrii Yalanskyi / Shutterstock.com	Pàg. 47. Madrugada Verde / Shutterstock.com
Pàg. 10. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	Pàg. 48. Nach-Noth / Shutterstock.com
Pàg. 12. Enrico Perini / Pexels.com	Pàg. 48. Dmytro Zinkevych / Shutterstock.com
Pàg. 14. ASDF_MEDIA / Shutterstock.com	Pàg. 49. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona
Pàg. 19. cribe / Shutterstock.com	Pàg. 50. NDanko / Shutterstock.com
Pàg. 20. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	Pàg. 51. Monster Ztudio / Shutterstock.com
Pàg. 22. Take Photo / Shutterstock.com	Pàg. 52. Rymden / Shutterstock.com
Pàg. 23. Rawpixel.com / Shutterstock.com	Pàg. 55. Monster Ztudio / Shutterstock.com
Pàg. 23. Kostikova Natalia / Shutterstock.com	Pàg. 56. Monster Ztudio / Shutterstock.com
Pàgs. 24-25. MikeDotta / Shutterstock.com	
Pàg. 28. fran_kie / Shutterstock.com	
Pàg. 29. DavideAngelini / Shutterstock.com	
Pàg. 30. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	
Pàg. 32. DisobeyArt / Shutterstock.com	
Pàg. 33. Enrico Perini / Pexels.com	
Pàg. 35. Africa Studio / Shutterstock.com	
Pàgs. 36-37. connel / Shutterstock.com	
Pàg. 38. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	
Pàg. 39. Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social / Diputació de Barcelona	
Pàg. 40. ESB Professional / Shutterstock.com	
Pàg. 41. Daisy Daisy / Shutterstock.com	
Pàg. 42. antonihugo / Shutterstock.com	

Aquesta publicació presenta el marc conceptual del projecte transformador "Barris i Comunitats: motors de transformació social", el qual impulsa projectes en barris amb una situació d'alta vulnerabilitat social des d'una vocació integral que posa les polítiques socials en el centre, i que parteix de les infraestructures socials, la comunitat i el veïnat com a motors de canvi i de cohesió social.

El document pretén aprofundir en la comprensió de les dinàmiques socials urbanes des de la perspectiva de la política social, i incorpora una proposta de: valors, finalitats i objectius operatius; eixos d'anàlisi; àmbits d'intervenció, i reptes del model de governança democràtica territorial.

Els projectes transformadors del pla d'actuació de mandat 2020-2023 de la Diputació de Barcelona expressen el compromís de la corporació de la Diputació de Barcelona amb la localització de l'Agenda 2030 de les Nacions Unides per a un desenvolupament sostenible a la província de Barcelona. Aquests projectes transformadors es presenten classificats a partir de les quatre esferes de l'Agenda 2030: les persones, la prosperitat, el planeta i les aliances, uns àmbits als quals la Diputació de Barcelona amb les seves polítiques locals, pot contribuir amb decisió.

**Diputació
Barcelona**

Àrea d'Igualtat
i Sostenibilitat Social

Passeig de la Vall d'Hebron, 171
08035 Barcelona
www.diba.cat/benestar

